

UNIVERZA V MARIBORU

FILOZOFSKA FAKULTETA

ODDELEK ZA SLOVANSKE JEZIKE IN KNJIŽEVNOSTI

DIPLOMSKO DELO

**SOCIOLEKTI V IZBRANIH BESEDILIH
SLOVENSKE MLADINSKE LITERATURE**

Mentorica:
doc. dr. Mira Krajnc Ivič

Kandidatka:
Irena Starič

Maribor, 2012

Lektorica in prevajalka:

Andreja Mežan, prof.

ZAHVALA

Iskreno se zahvaljujem mentorici doc. dr. Miri Krajnc Ivič, ki mi je s strokovnimi predlogi in nasveti prijazno pomagala pri zamisli in oblikovanju diplomske naloge. Zahvaljujem se tudi vsem, ki so me spodbujali, naj delo zaključim z diplomom.

NASLOV

SOCIOLEKTI V IZBRANIH BESEDILIH SLOVENSKE MLADINSKE LITERATURE

IZVLEČEK

Diplomsko delo v prvem, teoretičnem delu, predstavlja nastanek in razvoj slovenskega knjižnega jezika in knjižne norme ter Toporišičevo poimenovanje zvrstnosti slovenskega jezika, ki mu sledi sodobnejša opredelitev socialnih zvrsti slovenskega jezika, kot je sociolekte imenoval Andrej E. Skubic (2005). V empiričnem delu predstavlja in analizira značilnosti slovenskega jezika v izbranih sodobnih mladinskih literarnih delih (Desa Muck: *Lažniva Suzi*, Dušan Dim: *Distorzija* in Janja Vidmar: *Pink*), predvsem leksikalne in semantične posebnosti ter zanimivosti posameznih sociolektov glavnih protagonistov. Skozi delo skušamo razbrati, kakšen je danes jezik sodobne slovenske mladinske literature, kakšen je odnos med knjižnim in neknjižnim jezikom in kolikšen je vpliv govorjenega na zapisani jezik.

V analizi jezikovne ravni se osredotočamo predvsem na leksiko in skladnjo v izbranih sociolektih, ob tem pa upoštevamo tudi časovno, sociološko in geografsko raven izbrane mladinske literature. Razložiti in razumeti skušamo rabo sociolektov v izbrani mladinski literaturi na začetku 21. stoletja tudi z vidika učno – vzgojne in estetske umetnostne literature.

KLJUČNE BESEDE

jezik, knjižno – pogovorni jezik, sleng, evfemizem, disfemizem, vulgarizem, sociolekt

TITLE

SOCIAL DIALECTS IN SELECTED CONTEMPORARY SLOVENE YOUTH LITERATURE

ABSTRACT

The language used in literature, in youth literature as well, is becoming more and more diverse and alive, such as we use and hear every day and lately we read it more and more often. The theoretical part presents the development of Slovene literary language, the literary norm and Mr. Toporišič' naming of the Slovene language categories followed by the contemporary definition of the social categories-social dialects as Mr. Andrej E. Skubic (2005) named them. Skubic (2005) also writes that linguists find "the prestigious written genres as the only important types of texts" that would represent the neutral literary language. At the same time he states that most of the language used daily is not neutral, literary and standard but there are more and more non standard language elements in literature every day. Those elements have convinced the poets, playwrights and writers and we will pay attention to them as well.

In the empirical part we present and analyse characteristics of the Slovene language in the chosen contemporary youth literature (Desa Muck: *Lažniva Suzi / Susy, the lying girl/*, Dušan Dim: *Distorzija / The Distortion/* and Janja Vidmar: *Pink / Pink*). We concentrate on the lexical and semantic particularities of social dialects of main protagonists. We are trying to make out what the written language of Slovene contemporary youth literature is like, how much the spoken language influences the written one and vice versa. We try to explain as well as understand the chosen social dialects from the point of view of the learning, educational and aesthetic literature.

KEY WORDS:

language, written – spoken language, slang, euphemism, disphemism, vulgarism, socialdialect

KAZALO

I	UVOD.....	1
II	TEORETIČNI DEL	3
1.	Jezik.....	3
2.	Jezikovna zvrstnost	3
2.1	Socialne zvrsti (slovenskega) jezika	5
2.1.1	Slovenski knjižni jezik.....	6
2.1.2	Knjižno-pogovorni jezik	8
2.1.3	Narečje.....	10
2.1.4	Sleng	11
2.2	Sociolekti	13
2.2.1	Vrste sociolektov	14
3.	Diskurz.....	20
3.1.	Imaginativni diskurz oz. umetnostni jezik.....	22
4.	Mladinska literatura.....	24
III	EMPIRIČNI DEL.....	26
5.	Analiza sociolektov v romanu <i>Lažniva Suzi</i>	29
5.1.	Kratka vsebina romana <i>Lažniva Suzi</i>	30
5.2	Govor Suzi in njenih vrstnikov	31
5.3	Govor profesorice Pirnatove.....	34
5.4	Govor voznika Tonija	37
6.	Analiza sociolektov v romanu <i>Distorzija</i>	39
6.1	Kratka vsebina romana <i>Distorzija</i>	40
6.1.1	Govor Piksija in njegovih vrstnikov.....	41
6.2	Govor Piksijevih staršev	48
6.3	Govor tretjeosebnega pripovedovalca v umetnostnem besedilu	51
7.	Analiza sociolektov v romanu <i>Pink</i>	53
7.1	Kratka vsebina <i>Pink</i>	54
7.2	Govor Jance	54
7.3	Govor Jancinih staršev	59
7.4	Govor tretjeosebnega pripovedovalca v romanu <i>Pink</i>	60

8.	Povzetek empiričnega dela	63
IV	ZAKLJUČEK.....	65
V	VIRI IN LITERATURA:.....	68

I UVOD

Z diplomskim delom o **sociolektih** v izbrani slovenski mladinski literaturi želimo prikazati, v kolikšni meri, kako in kje se pojavljajo sociolekti ne le v vsakdanji komunikaciji, ampak kot poseben jezik tudi v literarnih delih. Predstavili bomo najvidnejše jezikovne posebnosti in sociolekte oziroma idiolekte, saj bomo analizirali predvsem govore posameznikov, ki večinoma izražajo pripadnost določeni skupini. Skupin, ki jim pripadamo v različnih življenjskih obdobjih, je več: družina, prijatelji, sodelavci idr. Svoj način govorjenja ali komuniciranja pa prilagajamo vsakokratnim soudeležencem, kar bomo opazili tudi pri obravnavanih književnih osebah, saj govor hkrati z izražanjem pripadnosti določeni skupini kaže tudi na osebne, trenutne in druge značilnosti posameznika, torej ne le kam sodim, ampak tudi kdo sem.

Posplošeno lahko ugotovimo, da je najbolj tipični slogovni postopek v umetnostnih besedilih pripovedovanje. Za pripovedovanje pa je značilno vrednotenje nekega (lahko fiktivnega) preteklega dogodka, ki se je zgodil ali pripovedovalcu ali znancu ali fiktivni osebi. In eden od temeljnih pogojev, da bralec, poslušalec sledi pripovedi, je ohranjanje napetosti in zanimivosti, kar pripovedovalec dosega tudi z reprodukcijo lastnih ali tujih besed, misli, torej s premim govorom in notranjim monologom.

V izbrani mladinski literaturi bomo skušali prikazati, kje vse si je govorni jezik utrl pot v pisni jezik in kateri sociolekti se uveljavljajo v mladinski literaturi, ki še vedno velja za vzgojno in učno literaturo. Delo naj bi bilo tudi uporabno izhodišče za interpretacije sodobnih mladinskih besedil in za ozaveščeno rabo sociolektov pri pisanju šolskih literarnih poskusov, omogoča pa tudi vpogled v jezik posameznih jezikovnih skupin, v njihove vrednote in odnose, v spreminjanje jezika skozi čas.

V teoretičnem delu bomo predstavili klasično Toporišičevo (2000) teorijo zvrstnosti, pri kateri ločimo socialne in funkcijske zvrsti jezika, pri predstavitvi sociolektov v izbrani literaturi pa se bomo oprli na Skubičovo moderno teorijo

(2005) in na pragmatičnost jezika (Krajnc Ivič 2011). Seznanili se bomo s pojavom, da različne družbene skupine govorcev istega jezika lahko dotični jezik uporabljajo različno (Skubic 2003) in v zvezi s tem predstavili nekatere spremembe v slovenskem knjižnem jeziku in nekatere sociolekte.

Za obravnavo smo izbrali nagrajene slovenske uspešnice, tri večernice – nagrade za najboljše izvirno slovensko otroško in mladinsko delo. To so:

1998, **Desa Muck: *Lažniva Suzi*,**

2006, **Dušan Dim: *Distorzija*** in

2009, **Janja Vidmar: *Pink*.**

Po predstavitvi teoretičnih izhodišč in novejših besediloslovnih spoznanj bomo v drugem delu analizirali besedilne značilnosti izbranih besedil. Naš namen je pokazati, v kolikšni meri se tudi v pisni jezik mladinske literature vpletajo prvine govorenega, slengovskega jezika (Stramljič 2007) in v kolikšni meri je mladinska literatura nasploh prežeta s sociolekti, kot jih imenuje Skubic. Predvidevamo, da je v sodobnem mladinskem izražanju delež tujk in drugih neknjižnih besed vedno večji, da narašča raba oziroma mešanje angleških besed v slovenski jezik in da se temu posledično prilagaja tudi skladnja.

II TEORETIČNI DEL

1. Jezik

Jezik je na prvem mestu sredstvo za sporazumevanje in kot sredstvo sporazumevanja posebna oblika človeškega vedenja. Sporazumevamo se, da bi naslovniku sporočili svoje videnje predmetnosti in da bi na naslovnika vplivali. Obliko, ko sogovorca med sporazumevanjem opravljata »govorna dejanja«, imenujemo »delovanje« (Kržišnik 2008: 3).

Jezik torej razumemo kot delovanje, ljudje pa delujemo z jezikom posredno in neposredno. Je identiteta človeka kot vrste, nacionalna in individualna. Je sistem znakov, kjer je bistvena samo zveza med smislom in slušno podobo in kjer sta oba dela znaka psihične narave (Saussure 1997, povz. po Skubic 2004: 10).

Je pa jezik tudi umetnost, ki jo slišimo, beremo, razumemo in čutimo. Hote in nehote, vede in ne vede z jezikom izražamo najglobljšega sebe in se z njegovo pomočjo spoznavamo in učimo.

2. Jezikovna zvrstnost

Razčlenjenost jezika na delne sestave, na različke istega v jeziku ali besedilih ali tipske raznolikosti skupnega imenujemo **jezikovna zvrstnost**. Govorimo o **zvrsteh jezika**, kot so npr. branje, recitiranje, deklamiranje ipd. in o **zvrsteh oz. tipih besedil**, npr. o praktičnosporazumevalnih, strokovnih, publicističnih in umetnostnih besedilih. V okviru posameznih zvrsti oz. tipov lahko govorimo še o **zvrsteh druge stopnje**, npr. pri umetnostni zvrsti o zvrsteh kot so epika, lirika, dramatika, tvorijo pa jezikovne zvrsti tudi tipične **zvrstne snope**, npr. a) socialne, b) funkcijske, c) mernostne, č) prenosniške, d) časovne in so torej vsakovrstna pojavna oblika jezika in besedil (Toporišič 1992: 380 – 381).

- a) **Socialne zvrsti** obsegajo knjižni jezik (knjižno zborni in knjižno pogovorno zvrst), pogovorni jezik, pokrajinske narečne skupine, narečja in mestne govorice; socialne podzvrsti pa so še t. i. interesne govorice, tj. sleng, žargon in latovščina (argo) ipd.
- b) **Funkcijske zvrsti** ločijo jezik praktičnega sporazumevanja, strokovni jezik raznih vrst, publicistični in umetnostni jezik.
- c) **Mernostne zvrsti** ločijo na vezano in nevezano besedo.
- d) **Časovne zvrsti** jezik delijo na sodobni in pretekli (zgodovinski).
- e) **Prenosniške zvrsti** pa na govorjeni in zapisani jezik (Toporišič 2001: 125).

Povezavo med tradicionalno slovnico, teorijo o sociolektih in funkcionalno slovnico najdemo v teoriji zvrstnosti, ki so jo začeli razvijati funkcionalisti, vplivala pa je tudi na slovensko teorijo zvrsti, ki ločuje med knjižnim in neknjižnim. O tem, kaj je knjižno in kaj neknjižno, so se spraševali že v prvi polovici 20. stoletja, vendar sodobni jezik kljub sprejetim dogovorom in normam zaradi nujnosti prilagajanja novim okoliščinam zahteva nenehno preverjanje in dopolnjevanje starih teorij. V slovenski prostor prinašajo nova spoznanja in teorije mladi jezikoslovci kot na primer Andrej Ermenc Skubic, Sonja Starc, Darinka Verdonik in drugi, ki s svojimi teorijami in interpretacijami predstavljajo inovativnost, spontanost, večplastnost in širino sodobne jezikovne stvarnosti.

Bolj kot kdajkoli prej naj bi življenjski stil v postmodernem obdobju postajal odvisen od prostovoljne izbire, hkrati pa naj bi postajal tudi pomemben sociološki dejavnik (Nastran Ule 2000 v Skubic 2004: 298). Kljub temu pa lahko rečemo, da še vedno prihaja do najpomembnejše delitve sociolektov v odnosu dane skupine do dominantne kulture v družbi. Sociolingvistično lahko vidimo odslikavo vrednot dominantne kulture v kulturnem jeziku. Opredelitev posameznega sociolekta, z vsemi formalnimi značilnostmi, pa poteka prav na osnovi odnosa dane skupine govorcev do tega jezika (Skubic 2003a: 298).

2.1 Socialne zvrsti (slovenskega) jezika

Pojem socialne zvrsti slovenskega jezika zajema različke jezika glede na družbeno vlogo, ki jo opravljajo v kaki jezikovni skupnosti (Toporišič 1992: 291). V šestdesetih letih 20. stoletja je priznani slovenski jezikoslovec Jože Toporišič v članku *Pojmovanja in poimenovanja za pojave zvrstnosti slovenskega jezika* (1977) prvič predstavil svojo teorijo zvrstnosti in z njo prikazal zvrstno razslojenost slovenskega jezika. S problemom te razslojenosti se jezikoslovci ukvarjajo že od začetka 20. stoletja.

Božo Vodušek (1933) je npr. besedo **ljudsko** razumel v pomenu vsakodnevnega govorjenja in jo postavljajal med **neknjižne jezike**; Anton Bajec (1951) jo je rabil za govor **preprostega** in izobraženega človeka, Anton Breznik pa je med **jezikom ljudstva** in jezikom izobražencev (1976: 229 – 240) videl vezi v »**živem resničnem** jeziku«, kakor ga govori ljudstvo in izobraženstvo, torej t. i. »**splošni občevalni** jezik ljudstva in izobražencev«. Istega leta je Boris Urbančič (1976: 309, 311 - 312) **splošni pogovorni** jezik imenoval **knjižna govorica** in ga ločil od ozkoknjižne slavnostne govorice; Jože Toporišič (1977: 392) pa je knjižni jezik razdelil na **zborni in pogovorni** jezik.

Danes razlikujemo predvsem med najstrožjo različico knjižnega jezika, zbornim jezikom, ki ga pišemo in beremo, govorimo pa le, kadar nastopamo v javnosti in med malo bolj sproščeno govorico, pogovornim jezikom, tj. knjižnopogovornim jezikom, ki se navadno samo govori, večinoma prosto, brez vnaprej pripravljenega besedila. V pokrajinah in v različnih družbenih skupinah pa govorimo različne prostorsko in družbeno prilagojene različice jezika, med katere uvrščamo **pokrajinske pogovorne jezike, narečja in interesne govorice** (po Toporišič 2000: 21 - 25).

Svoje pojmovanje zvrstnosti je leta 2005 predstavil tudi Andrej E. Skubic, ki je kot »jezik dominantne družbene skupine«¹ definiral kulturni jezik, knjižni

---

¹ »Dominantne družbene skupine so skupine govorcev z največ ekonomskega, socialnega in kulturnega kapitala« (Skubic 2004: 2).

oziroma standardni jezik pa kot jezik, ki je nastal s »standardizacijo kulturnega jezika« (2005: 210). Te jezike Skubic (2005: 52) imenuje **kultivirani sociolekti**. Druge družbene govorice oz. jezike, ki se oddaljujejo od kulturnega in standardnega jezika, pa Skubic imenuje **obrobni oz. ekscesni sociolekti**. (isto: 52–53).

Za čim boljše razumevanje celotnih del ali le odlomkov iz izbranih besedil vključujemo tudi pragmatiko, ki raziskuje odnos med jezikom in človeško dejavnostjo in ni le še ena sestavina jezikovne teorije, temveč ponuja drugačen pogled na jezik in je nenadomestljiva pri preučevanju nadstavčnih enot, kot so teksti, konverzacije in diskurz na splošno (Uvod v pragmatiko 2010: 4).

2.1.1 Slovenski knjižni jezik

»Slovenski knjižni jezik je posebna, t. i. socialna zvrst slovenskega jezika. Ima **zborna** in **pogovorno** obliko. Zborna oblika se predvsem piše in bere, redkeje tudi govori, pogovorna se predvsem govori. Zborni jezik je močno ozaveščen, ima slovnico in slovarje, treba se ga je učiti v večji meri kot pogovornega, ta pa se v opisih šele vzpostavlja. Jezikovne podsisteme/delne sisteme, ki se med seboj razlikujejo po določenih prepoznavnih značilnostih, imenujemo zvrsti in govorimo o različnih jezikih: knjižni jezik, pogovorni jezik, praktično sporazumevalni jezik, publicistični jezik, pisni jezik« (povz. po Toporišič 2000: 15 - 33).

Ob definiciji slovenskega knjižnega jezika, ki se ga mora danes po nacionalnem načrtu učiti vsak slovenski šoloobvezen otrok in ga mora vsaj pasivno obvladati vsak državljan Slovenije, lahko ugotovimo, da se tudi ta, naš uradni knjižni jezik, spreminja. Spremembe počasi in postopoma rušijo obstoječe norme in pravila in se nazadnje uzakonijo v pravopisu. Novosti jezik običajno bogatijo (novi izrazi, tvorjenke), včasih pa ga tudi ogrožajo, predvsem zaradi (pre)velike popustljivosti

do odklonov, zaradi (ne)potrebne rabe tujk, leksike na splošno, tuje skladnje in pravorečja.

Teorija knjižnega jezika je bila konec šestdesetih let 20. stoletja mlada disciplina, ki je sprva obsegala razlago knjižnih sporočil, pozneje pa si je prizadevala, da bi govorna ali pisna sporočila dosegla primerno slogovno raven. Da bi sodobni knjižni jezik postal enakovreden predmet raziskovanja, je bilo treba spremeniti osnovno metodologijo in načela jezikoslovnega raziskovanja. Treba si je bilo zastaviti vprašanje, čemu jezik v konkretnih jezikovnih sporočilih služi, s kakšnim namenom in v katerih položajih ga uporabljamo.

O »posebnostih knjižnega jezika«, ki so jih praški strukturalisti na začetku imenovali »avtonomnost« (samostojnost), je kot posebno lastnost knjižnega jezika Havránek (1969: 196 – 197 v Dukič 2010: 313) izpostavil vsestranske naloge, ki jih knjižnemu jeziku omogoča funkcionalna razčlenjenost.

Knjižni jezik je jezik skupnega izražanja in sporočanja celotne skupnosti določenega naroda. Njegove naloge so utemeljene s potrebami narodne skupnosti, iz kulturne in družbene vloge pa izhaja tudi njegova reprezentativna oziroma narodno predstavitvena vloga. Posebna značilnost knjižnega jezika je zajeta že v samem terminu »knjižni jezik« kot jezik književnosti, predvsem leposlovja. V leposlovju je namreč jezik poleg tega, da ima vlogo izražanja in sporočanja, tudi ustvarjalni dejavnik, notranja sestavina umetnostne in tudi estetske zgradbe dela. Ena temeljnih oblik knjižnega jezika, ki jo je dandanes sploh težko ločiti od pojma knjižni jezik, je tudi njegova pisna podoba (prav tam 1969).

Havránek (1969, povz. po Skubic 2005: 40) poudarja, da se knjižni jezik ne le piše, temveč tudi govori v vseh svojih kulturnih vlogah, in to še posebej sedaj, v 21. stoletju, ko si je v množičnih sredstvih obveščanja pridobil precej pomembno mesto. Jezikovna norma knjižnega jezika in tudi današnji živi govor vstopata v jezik leposlovnih del in del množične kulture.

Skubic se izrazu **knjižni jezik** izogiba in namesto njega uporablja alternativni poimenovanji **standardni** in **kulturni jezik** (2003: 60). Termin standardni se mu

zdi primeren zaradi mednarodne uveljavljenosti, /.../ hkrati pa poudarja, da se standardni jezik vedno oblikuje z določenim namenom, ki vsekakor ni samo tehničen, ampak poskuša izpolnjevati vlogo kultiviranega jezika.

2.1.2 Knjižno-pogovorni jezik

Najpogosteje rabljena pogovorna varianta knjižnega jezika je knjižno-pogovorni ali splošno-pogovorni jezik, je višja stopnja pogovornega jezika, ki je bliže zbornemu jeziku. Govori se spontano, torej brez priprave, piše pa se zelo redko, npr. v umetnostnih besedilih. »Opira se na navadno vsakdanjo občevalno govorico narečno govorečih ljudi na celotnem slovenskem ozemlju«. Nosilec splošno-pogovornega ali knjižno-pogovornega jezika je lahko dejansko isti kot nosilec zbornega jezika, vendar je v »drugračnem govornem položaju« (Skubic, 2003: 16).

Pri uporabi izraza »pogovorni« ne gre le za jezik pogovora, kajti pogovarjamo se lahko zborno, narečno ali slengovsko, zato jezik pogovora Toporišič (1991: 424) označuje kot občevalni oziroma pogovarjalni.

»Knjižno-pogovorni jezik je manj stroga, pogovorna varianta knjižnega jezika. Uporabljamo ga predvsem takrat, ko neformalnemu zboru (večinoma ne množičnemu) govorimo brez vnaprej pripravljenega in izdelanega besedila. Bolj kot zborni jezik se opira na navadno vsakdanjo občevalno govorico ne narečno govorečih ljudi na celotnem slovenskem ozemlju. Vanj so primešane prvine zbornega jezika in zemljepisna narečja. Občevanje je v glavnem neuradno, pogosto zasebno. Če je v pogovornem jeziku kaj napisano, je to večinoma dvogovor ali samogovor kake osebe iz umetnostnega besedila (ali junakov tok zavesti). V avtorskem besedilu umetnostnega dela se knjižno-pogovorni jezik piše izjemoma – *a v zadnjem času nekaj več* [dodano]. Je nekakšna pripravljavnica, ki jezikovna sredstva zemljepisnih narečij in pokrajinskih pogovornih jezikov nekako normalno vodi k vlogam zbornega jezika (besedje, oblikoslovje, glasovna stran in naglas) – s tem omogoča stalno oživljanje strukture zbornega jezika in jo

hkrati brani pred preveliko razdaljo od živega vsakdanjega jezika« (povz. po Kržišnik 2008: 14 – 18).

Boris Urbančič (1976: 309) ugotavlja, da je izraz pogovorni jezik v takratni slovenski jezikovni situaciji, v sedemdesetih letih dvajsetega stoletja, razmeroma mlada jezikovna zvrst, saj so sprva imela funkcijo pogovornega jezika le narečja. Šele kasneje, ko se vpliv knjižnega jezika začel večati, se je v govorni komunikaciji začel oblikovati t. i. pogovorni jezik. Zaradi vpliva narečja in žargonov na eni in knjižnega jezika na drugi strani se pogovorni jezik v različnih položajih sporazumevanja in pri različnih nosilcih približuje enemu ali drugemu in posledično nima trdne norme. Problematika pogovornega jezika zajema tudi stališča vsebinske in terminološke narave. Urbančič (1976: 309 – 310) ne vključuje pojma knjižne govorice, ki je nastala, ko se je začelo narečje v sproščenem sporazumevanju umikati pogovornemu jeziku in se je začel oblikovati bolj modificiran knjižni jezik.

Teorija knjižnega jezika je bila v Urbančičevem času na Slovenskem mlada, še neustaljena in neenotna, a Toporišičev poskus, da bi opustili izraz knjižni jezik oziroma ga nadomestili z izrazom zborni jezik Urbančič (1976 a: 312) ocenjuje kot nepotrebne, saj je po njegovem mnenju izraz zborni jezik manj poveden, razlikovanje med knjižnim in zbornim jezikom pa nedosledno. Toporišičevi terminologiji nasprotuje tudi v delu *O jezikovni kulturi z besedami* »Ker mu je zborni jezik to, kar pojmuje vsak Slovenec pod knjižnim jezikom, uporablja skoraj brez izjeme izraz zborni jezik. Tako nastajajo nesporazumi. Knjižne govorice ne loči od pisnega knjižnega jezika. Razliko sicer čuti, vendar ji ne posveča pozornosti in je tudi posebej ne poimenuje. Splošni pogovorni jezik mu je del knjižnega jezika, čeprav pomeni Slovencu pogovornost nasprotje knjižnosti« (Urbančič 1987: 108).

Skubic (2005: 43) poudarja, da je praška teorija zvrstnosti z uvedbo pojma jezikovne raznolikosti tudi na področju knjižnega jezika odigrala pomembno pozitivno vlogo. Razbila je »avtoritarni monolitizem idealov«, kot so »ljudsko«,

»zgodovinsko pravilno«, »dobri pisatelji« in podobno, ker da mora biti knjižni jezik sposoben prilagajati se svojim namenom, pa čeprav so ti še tako vsakdanji. Knjižni jezik mora ostajati v stiku z dogajanjem med uporabniki, zato se mora razvijati.

2.1.3 Narečje

Jezikovno zvrst, ki jo uporablja poljubno število govorcev na določenem ozemlju, imenujemo **narečje**. Ima lastno besedišče in slovnico in je govorni pojav, ki je redko zapisan. Znotraj narečij obstajajo podnarečja, ki se delijo na manjše enote, imenovane krajevni govor. Le ta je v govorjenih, še zlasti pa v pisnih besedilih skromno oziroma zelo omejeno zastopan, največkrat v naslovih, šalah, oglasih ipd., z namenom imeti večji učinek. Odločujoča je primernost glede na obravnavano tematiko (Žele 2004: 545).

V besedilih, ki naj bi bila narečno govorjena ali zapisana, se kaže težnja v sistemsko nadnarečnost. Raba leksike samoumevno vključuje tudi skladnjo, ki je lahko bolj ali manj narečna. Leksika pa le ni samo lokalna ali krajevna, ne gre za prenavljanje ali obnavljanje narečne leksike, v narečje namreč vdirajo splošno rabljena praktična leksika in žargonizmi, narečne besede pogosto nadomeščajo slengovski ali žargonski izrazi, veliko pa je tudi splošno rabljenih nestandardnih izrazov, kot neke vrste popačenk.

Posamezni pisni poskusi narečnega krajevnega govora so se zaradi spontane rabe živega izražanja znašli tudi v mladinski literaturi. Za ohranjanje in za zavestno uporabo narečij pa je gotovo najboljša čimprejšnja poučitev in priučitev govorcev, da vzpostavijo primeren odnos med svojim narečnim krajevnim govorom, nadnarečnimi pogovornimi variantami in knjižno slovenščino (prav tam 2004: 555).

Ozaveščanje in razlikovanje pogovornih variant jezika in hkrati učenje knjižne slovenščine pa je potrebno tudi pri obravnavi mladinske literature, kajti le tako

bodo mladi bralci lahko ustrezno vrednotili, razumeli in uporabljali jezik z vsemi njegovimi različicami. Pri Hallidayu izraz dialekt sporoča »kaj sem« oziroma »kdo sem«, in to ne le v geografskem pomenu, temveč tudi v okviru družbene govornice. Enak pomen je z aktualnejšim izrazom sociolekt izrazil tudi A. E. Skubic (2003).

2.1.4 Sleng

Sleng je ena izmed interesnih govoric iz snopa socialnih zvrsti. Zanj je značilna nenavadnost in nekonvencionalnost izražanja, zlasti v poimenovanju aktualne predmetnosti, ki jo skuša mladostnik zajeti. Ta aktualnost se razkriva v močni spolni zainteresiranosti, v zavzetosti oziroma upiranju večji urejenosti, v preziranju družbe, v podiranju tabujev in svetega, vzvišenega, v nepristnosti, skrivanju čustev, moraliziranju, kopičenju dobrin, karierizmu itn. (Toporišič 1992: 278; 2000: 25 – 26).

Najbolj je razširjen med mladimi in se spreminja hitreje kot knjižni jezik, vendar zaradi pogoste rabe hitro izgubi svojo izrazno moč, zato je treba slengovske besede in besedne zveze naglo nadomeščati z novimi. V današnjem slengu je veliko besed iz angleščine, še pred nekaj desetletji pa so bile pogostejše besede iz nemščine in srbohrvaščine. Slengovska govornica se, kot smo že omenili, neverjetno hitro spreminja in nemogoče je oceniti, koliko časa in katere besede in besedne zveze so najbolj popularne, ugotovljeno je le, da t. i. slengovski izrazi večinoma nastanejo iz nekega za mlade aktualnega dogodka.

V članku Velimira Gjurina *Interesne govornice, sleng, žargon, argo* (1974: 65 - 81) je bil sleng prvič obravnavan kot pomembna družbena govornica. Gjurin ga definira kot »neformalno varianto občevalnega jezika, ki jo označuje poseben slovar, sestojec bodisi iz novih izrazov ali pa iz starih z novim ali drugače zaobrnjenim pomenom. /.../ Poraja se predvsem hotenje, povedati kaj na nov, ne nujno dober, a presenetljiv način; zato toliko sinonimnih slengizmov, zato se mnogi zdijo ubesedeno veselje nad igrivim jezikovnim ustvarjanjem, mnogi

kmalu pridejo iz mode in iz rabe ter, spodrinjeni od novih, utonejo v pozabo. Obstoje slenga omogoča največ človekova nagnjenost k posnemanju in pripadnosti grupi.«

Posamična jezikovna zvrst in socialni status sta povezana le do neke mere, saj je socialna zvrstnost določena s posameznimi narečji in pokrajinsko pogovornimi jeziki, bolj socialno pogojene pa so interesne govorice. Omeniti moramo še izraz **žargon**, ki ga po definiciji »...uporablja kaka skupina, združena v skupnem poklicu, konjičku, delu, udejstvovanju ipd.« (Gjurin, 1974: 66) /.../ in izraz *argo*, ki po sociolingvističnem kriteriju, ki ga upošteva Gjurin, »zaznamuje govorico kriminalcev, potepuhov, beračev, prostitutk in sploh t.i. podzemlja oziroma družbenega dna« (prav tam: 66).

Toporišičeva trditev, da so interesne govorice možne tako v knjižnih kot tudi v neknjižnih zvrsteh slovenščine, pa je za Skubica (2005: 135–136) problematična. Formulacijo interesnih govoric je Toporišič spremenil v *Slovenski slovnici* (1984), kjer se interesne govorice osredotočajo na posamezne ožje interesne skupnosti, saj povezava s funkcijsko zvrstnostjo ni več nakazana. Žargone v novi formulaciji obravnava kot govorice ljudi, ki jih družijo poklic, slengi so mladinske govorice, **argoji** pa t. i. rokovnjaščine. Govorice pa se še vedno lahko uresničujejo v vseh socialnih zvrsteh, vendar so pogostejše v pogovornem jeziku in narečju.

Leta 1991 je Toporišič izraz interesne govorice razložil kot socialne podzvrsti in jih povezal s funkcijskimi zvrstmi kot »socialno pogojene modifikacije funkcijskih besedil (1991: 423). Kasneje je v *Slovenski slovnici* (2004: 25) prejšnjo razlago še dopolnil in je interesne govorice razložil kot »modifikacije osnovnih socialnih zvrsti«. Skubic (2005: 136) pa zapiše, da »so modificirani predvsem besedje, frazeologemi ter izrazni načini nasploh, so pa tipični za pripadnike iste interesne ali poklicne skupnosti in izražajo človekovo nagnjenost k pripadanju grupi«.

Toporišičeva delitev interesnih govoric na sleng, žargon, argo in latovščino je predvsem delitev govorcev po socialnem statusu, ki pa je tesno prepleten z geografskimi jezikovnimi prvinami, npr. sleng mestne mladine v Ljubljani se

razlikuje (v geografsko oziroma narečno obarvanih izrazih) od slenga mestne mladine npr. v Mariboru. Podobno Skubic (2005: 207–213) glede na geografsko prvino obrobni sociolekt razdeli na **podeželski, mestni in priseljski sociolekt**. Vsi ti trije sociolekti so pravzaprav govornice nižjega družbenega sloja in so z njimi socialno označeni. Pri obeh avtorjih, Skubicu in Toporišiču, je torej šlo za funkcijsko združitev geografskih in socialnih prvin, ki je razvidna tudi iz imen sociolektov.

2.2 Sociolekti

Sociolekti se kot posebne vrste jezika oblikujejo v posebnih življenjskih razmerah določenih skupin govorcev. Glede na njihov specifičen pogled na svet in na delitev govorcev v skupine se oblikujejo in nastajajo razni tipi sociolektov, o katerih bomo govorili pozneje.

V nalogi bomo izpostavili **disfemizme** in **vulgarizme**, ki jih je v sodobnih mladinskih besedilih vedno več. Ugotavljali bomo, koliko oziroma če se z rabo nekaterih sociolektov jezikovna kultura spreminja in koliko je sociolekt realen **odraz vedenja, znanja, navad, časa in okolja**, kjer se vse naštetu kaže tudi v mladinski literaturi, ki pa ima poleg estetske in vzgojne tudi pomembno jezikovno nalogo (M. Blažič, 2009; Saksida, 1994). Vprašali se bomo, ali je zaradi jezikovnega vpliva na mladega bralca o jeziku, v katerem je pisana mladinska literatura, potrebno govoriti več in ga pogosteje pojasnjevati.

Prepovedane, nedotakljive, družbeno moralno spotakljive besede in teme so v sodobni literaturi kar pogoste in ker jih v še nedavni preteklosti niso smeli ali niso hoteli omenjati, jih imenujemo **jezikovni tabu**. **Pogrdenje**, zamenjava imena s psovko, ki pozneje dobi pozitiven prizvok ali govorjenje in pisanje o človeških lastnostih in o procesih, ki lahko mečejo slabo luč na posameznika, imenujemo **disfemizem**. Kadar pa uporabimo leksem, s katerim se izognemo neprijetnemu,

včasih tudi neprimernemu izrazu, govorimo o jezikovnem **evfemizmu**. Precej, kar preveč poenostavljeno pa uporabljamo **jezikovne stereotipe** (splošna prepričanja), ki se jih družba prav dobro zaveda.

Okoliščine, čas, interesne skupine in življenjske razmere narekujejo jezikovna sredstva, ki označujejo posamezne **sociolekte**. Postavlja se vprašanje, kaj vsi ti disfemizmi, vulgarizmi in evfemizmi izpostavljajo, kako bralci, predvsem mladi najstniki, sociolekte razumejo. Tu gre za dvoje vrst razumevanja:

- a) nekateri besedilo prepoznajo kot neobičajno, nenevtralnno,
- b) drugim pa je besedilo razumljivo, tako da ga lahko v podrobnosti interpretirajo, razumejo vse v besedilu rabljene kode.

Menimo, da je prav, da odgovorno razmislimo o jeziku, ki ga beremo, pišemo in z njim tudi vzgajamo, da ga ustrezno in pravilno rabimo, pri čemer pa ne smemo pozabiti na vsebino, ki še najbolj strnjeno sporoča, da so kljub različnosti vse zvrsti jezika enakopravne.

2.2.1 Vrste sociolektov

Skubic (2003) pojem sociolekt razume kot jezikovno zvrst, ki je glede na govorca zaznamovana fonetično, leksikalno, slovnično, semantično (specifična raba forme) in diskurzivno (specifičen pristop k tvorbi družbenih pomenov). Razlikuje tri osnovne skupine sociolektov:

- 1) **kultivirane**,
- 2) **obrobne** in
- 3) **eksczesne**.

Skupino obrobnih sociolektov pa razdeli še na:

- a) **podeželske**,
- b) **mestne** in
- c) **priseljenske obrobne sociolekte** (Skubic 2003: 301 – 302).

Do najpomembnejše delitve sociolektov prihaja v odnosu dane skupine govorcev do dominantne, prevladujoče kulture v družbi, do kulturnega jezika. Odnos skupine do dominantne kulture je povezan tudi s tem, da je kultura utemeljena na ideologiji dominantnih družbenih skupin, zato lahko odslikavo vrednot dominantne kulture vidimo v kulturnem jeziku.

Ob izrazu **kulturni jezik**, ki označuje zahtevnejše govorne položaje vseh pripadnikov družbe, moramo ločiti izraz **kultivirani jezik**, ki ga uporabljamo tudi za vsakdanje teme. Omeniti moramo tudi izraz **kultivirani sociolekt**. Z njim namreč zajamemo tradicionalno govorico več vrst skupin govorcev, ki večinoma sprejemajo pravila dominantne kulture za svoja, lahko pa so tudi kompromisni izraz govorcev, ki želijo prikriti svojo zaznamovanost s prvotno govorico, nove pa še ne obvladujejo. Opirajo se na dominantno kulturo v družbi, njihovo načelo pa je evfemizem. Ob tem je potrebno omeniti tudi **hiperkorektnost**, ki označuje pojav, ko govorci iz najnižjega razreda v svoji težnji po rabi pravih in primernih oblik za formalne sloge prehitijo celo skupino z najvišjim statusom (povz. po Skubic 2005: 147 - 187).

Značilnosti kultiviranega sociolekta so jasno izražene v **hiperkultivirani govoric**, ki velja za skrajnost kultiviranega sociolekta. Hiperkultivirana govorica lahko zaradi nepričakovane zbornosti jezika v sproščeni situaciji (npr. pri rabi dvojine v srednjem spolu: »dve pivi«, kar je slovnično pravilno, vendar te oblike v govoru navadno ne uporabljamo, ali z rabo dolgih nedoločnikov, ki jih v govoru prav tako ne uporabljamo) pripelje celo do pojavov **kohiperkorektnosti** (Skubic 2004: 299), npr.:

- 1) Na ravni **leksike** je značilno odklanjanje regionalizmov, izjemoma so sprejemljive družbeno in lokalno simpatične oblike regionalno značilnih besed. Značilno je odklanjanje vulgarnosti, zavračanje novejših tujk, predvsem iz angleščine in iz hrvaščine.
- 2) Na ravni **skladnje** opazimo zapletenejšo zgradbo in pogost stik govorcev z zahtevnejšimi žanri pisnega jezika.

3) Na ravni **diskurzne semantike** se izkaže več jasnosti, tvorba bolj univerzalno razumljivih pomenov in manj eliptičnosti, ki je značilna za skupno vednost obeh udeležencev.

Prvo pravilo **kultiviranega sociolekta** je evfemizem. Nastopi lahko kot beseda, pomen ali zveza, s katero se izognemo grdemu, neprijetnemu in včasih tudi neprimernemu izražanju. V Toporišičevi Enciklopediji slovenskega jezika je evfemizem razložen kot olepševalen sam po sebi. Nasprotno, brez olepševanja, povedati kaj naravnost, subjektivno, pa je bistvena lastnost slenga. Za sleng je torej značilna tipična raba disfemizma kot izraza oziroma besedne zveze, ki učinkuje v nasprotju z evfemizmom, tako da uporabi popolnoma samosvojo izrazitev, ki temelji na perspektivi grobega in negativnega (povz. po Skubic 2005: 204).

Govorice nižjega družbenega sloja Skubic imenuje **obrobni sociolekti**, ki sicer spoštujejo vlogo standardnega jezika, a so lojalni do svojega sociolekta. So tudi močno geografsko razčlenjeni, njihova skladnja je preprostejša, nagnjeni so k telesnosti in čustveni ekspresivnosti, njihov zakon je disfemizem. Razlikujemo že prej imenovane mestne, podeželske in priseljske sociolekte (Skubic 2003: 301-302).

V slengu in obrobni sociolektih je na splošno izjemno velika uporaba kletvic, vulgarizmov in prostaških izrazov. Obrobni sociolekti dominantno kulturo sicer priznavajo, a so od nje precej odtujeni. So sociolekti družbenih skupin z manjšo družbeno močjo, gre za govorce nižjega družbenega sloja, ki priznavajo »večvrednost« in »pravilnost« kulturnega jezika, do svojega sociolekta pa kljub temu čutijo izrazito lojalnost in jo zahtevajo tudi od drugih pripadnikov svoje skupine. Čutijo, da gre pri njihovem jeziku za specifični način bivanja, ki ga govorci s spreminjanjem koda zapustijo. V grobem jih razdelimo na že imenovane podeželske, mestne in priseljske obrobne sociolekte.

Podeželski obrobni sociolekti se govorijo v manjših, tesno povezanih skupnostih, ki se ukvarjajo predvsem s fizičnim in kmečkim delom in govorca izrazito zaznamujejo. Z njimi se povezuje preproščina, naravnost in

nepokvarjenost, in so zaradi splošnega romantičnega mita o idiličnem podeželju sorazmerno ugodno vrednoteni.

V precej drugačnem okolju večjih in socialno pestrejših kolektivih, ki so bolj izpostavljeni množični komunikaciji, se razvijajo **mestni obrobni sociolekti**. Njihovi govorniki pa se gibljejo od družbenega dna do kvalificiranih zaposlitev s poklicno izobrazbo. Tudi z njimi se povezuje preproščina in »nepokvarjenost«, a so vrednoteni nižje, saj »navadni« fizični delavci in brezdomci nimajo oznake »romantične idiličnosti«, kot smo jo prej omenili pri podeželskih sociolektih.

Najbolj negativno in najbolj raznoliko vrednotena skupina družbenih govoric pa so **priseljenski obrobni sociolekti**. Govorijo jih priseljeni tujci, ki še niso povsem obvladali jezika novega okolja. Posebne različice govorijo njihovi potomci, otroci, ki lastne družbene mreže ustvarjajo tudi z jezikom in tako negujejo svoj jezikovni repertoar. Ti mladi govorniki niso izobraževani v maternem jeziku, zato njihova kompetenca ostaja na ravni sociolekta staršev ali sociolekta okolja. Družbene mreže druge generacije priseljencev pa spodbujajo razvoj lastnih govornih navad s pogostim preklapljanjem med jezikoma (materni jezik rabijo za domače teme, jezik okolja pa za pogovor o na primer dogajanju v šoli, pri zdravniku...). Priseljenski sociolekti so vrednoteni najnižje, so tudi tarča posmeha, svoje govorce pa zaznamujejo kot tujce v skupnosti. Na glasovni, leksikalni in slovnični ravni so izrazito geografsko obarvani, včasih do nerazumljivosti. Označujejo jih preprostost povedi, krajši stavki, eliptičnost, tesna povezanost s telesnim delom, telesnim stikom in čustveno ekspresivnostjo nasploh. Njihovo načelo je disfemizem. A disfemizem, ki bi v kultiviranem sociolektu veljal za izraz skrajne čustvene stiske, za popustitev vseh zavor, je lahko v nekaterih obrobnih sociolektih nekaj povsem vsakdanjega. Disfemističnost, ki jo dominantna jezikovna kultura obravnava kot vulgarizem, je hkrati tudi značilna prvina izražanja pripadnosti skupnosti in sporoča: »mi nismo fini, mi nismo vi«. Kaže se tudi navezanost na ugodje, hedonizem in na pretiravanje pri uživanju hrane in pijače (povzeto po Skubic 2004: 302).

Disfemizem je nevtralen izraz, ki je v navadni jezikovni sredini običajno tabuiziran, neprimeren, negativen, sporen in neugoden. Tu mislimo npr. na rabo besed »umreti«, »debel«, »vagina«, ki so nevtralne in niso neprimerne, medtem ko so besede »crkniti«, »biti zjeban«, »pička« neprimerne, saj so odraz rušenja družbene norme. Tako kot je kletvica nehoten izraz naših čustev, včasih kakšno izrečemo, ne da bi se tega zares zavedali, zavestno izrečene pa izražajo jezo, ogorčenje, bes. Ugotovimo torej, da je enačenje vulgarizmov in disfemizmov pravzaprav nerazumevanje evfemizmov.

Z izrazom **ekscesni sociolekti** pa označujemo jezike, ki želijo izstopiti iz prevladujočega družbenega razmerja in do njega zavzeti distanciran, kritičen ali brezbrizen odnos. Svojo provokacijo oziroma eksces izražajo z namerno pretirano rabo inovacij in vulgarizmov, s prekoračevanjem dovoljenega, normalnega, povprečnega v ravnanju ali vedenju. Pojme iz skupnega jezika skupnosti ekscesni sociolekt preimenuje z izposojenkami iz drugih jezikov (npr. *ludnica*, *iber*, *izi*), z arhaizmi (npr. *bojda*), z inovativnimi tvorjenkami (npr. *itak*, *džazno*) ali z metaforično-metomimičnim sprevačanjem pomena splošno znanim besedam (npr. *stari* za prijatelja, *teta* za žensko). Preimenujejo jih v skladu s svojim vrednotenjem ali pa preprosto zaradi inovacije same. Zaradi teh osnovnih značilnosti lahko povzamemo, da je za ekscesni sociolekt najpomembnejša intertekstualnost, mešanje starega in novega, domačega in tujega, visokega in nizkega. Jezikovna izmuzljivost kaže željo po družbeno-statusni izmuzljivosti (povzeto po Skubic 2005: 228 - 232).

Ti jeziki, priseljski in ekscesni, ne priznavajo primata kultiviranih sociolektov, kot ga priznavajo obrobni sociolekti, ki imajo sicer z ekscesnimi sociolekti marsikaj skupnega. Oboji, obrobni in ekscesni sociolekti prekoračujejo t.i. normalno oziroma navadno izražanje. Sami sebe označujejo kot boljše, slikovitejše, iskrenejše in neposrednejše. Pogosto na precej grob način govorijo o spolnosti, o opijanju in drogiranju, širijo pomen besed glede na pomen istih v knjižnem jeziku. Zamenjavo in mešanje domačih in tujih, knjižnih in neknjižnih, starih in novih besed lahko razložimo s t. i. **releksikalizacijo** oziroma hoteno

zamenjavo, ki je ob **vulgarizaciji** najopaznejši element slenga (Skubic 2005: 214).

Tipični predstavniki takih skupin so različne moratorijske skupine.² To so npr. mladinske subkulture v urbanem okolju, umetniške boeme, pa tudi skupine s posebej trdim življenjskim slogom (npr. vojaki, kaskaderji, ulične tolpe). Ker so ruralna okolja bolj kohezivna in močnejše pritiskajo na svoje člane, da se podredijo lokalnim normam, je razumljivo, da so ekscesni sociolekti bolj razširjeni v urbanih okoljih, ki nudijo večjo jezikovno svobodo in pestrejši sistem hierarhičnih družbenih povezav (prav tam, 2005: 214 - 215).

Ekscesni sociolekti lahko nadomestijo nekatere tradicionalne izraze, ki so opredeljeni z drugačnimi merili, kot npr. sleng, žargon, latovščina, a je vsem skupna njihova zavestna alternativnost in ekskluzivnost. Ti sociolekti nimajo lastnih slovničnih in fonetičnih sistemov, temveč v skladu s svojimi alternativnimi vrednotami zamenjujejo plasti obstoječih obrobni ali (nad)kultiviranih sociolektov. Zato lahko kljub družbeni izmuzljivosti govorimo o obrobni in kultivirani ekscesni sociolektih (povz. po Skubic 2003: 215 – 217).

Zaradi izrazitega **ekskluzivizma**, npr. množice negativnih izrazov za druge: tastari, japiji, fosili, šminkerji, luzerji..., pa tudi zaradi svoje *agresivnosti*, so ekscesni jeziki lahko predmet kritike (povz. po Skubic 2005: 224 - 230). Po drugi strani pa njihova **inovativnost**, z izjemo vulgarnosti, zbuja simpatije v širši jezikovni skupnosti, saj so pogosto tudi zelo **duhoviti**. Prav zaradi te duhovitosti so se v sodobnem svetu začele pojavljati spremembe v družbenem odnosu do ekscesnega jezika.

Priseljenskim sociolektom druge generacije³, obrobni in ekscesni sociolektom namenjamo nekoliko več teoretične pozornosti, saj so pogosto težje razumljeni in sprejeti del sodobne mladinske literature, ki jo bomo obravnavali.

---

² Izraz moratorijske skupine se v sociologiji uporablja za skupine, ki jim še ni treba neposredno sodelovati v boju za preživetje in so v tem obdobju »moratorija« še odvezane obveznega sledenja normam.

³ Priseljenski sociolekt druge generacije je posebna različica družbene govorice, ki jo govorijo potomci priseljenih tujcev, ki niso izobraževani v maternem jeziku, »zato njihova kompetenca v

3. Diskurz

» Je pojem, ki ga proučuje kritično jezikoslovje oziroma kritična analiza ter skuša prikazati razmerje med posameznikom in ustanovo, kot se izraža v jeziku oziroma kot se izraža v celoti diskurzivnih praks v okviru ustanove ali družbe« (Skubic 2005: 93 – 94). **Diskurz** naj bi bil glavni vzvod naših vednosti in vrednot, pa tudi diskurzivnih praks, kjer je v ospredju pojem subjektivnega položaja, kot ga je opredelil Foucault (prav tam 2005: 94).

Sredi 20. stoletja so pojem diskurza pojasnjevali mnogi misleci. Poleg osnovnega pomena **pogovor** ali **poglobljena razprava** so se lahko pomeni diskurza pri različnih avtorjih pogosto tudi izključevali. Ena izmed definicij, ki jo zagovarja Michael Foucault, pravi, da je »diskurz sistem prikazovanja, ki se razvije v družbi in omogoča usklajeno sporočanje v posameznem območju zanimanja« (v Lesar 2008: 93). Drugi ključni filozof 20. stoletja, Jürgen Habermas, pa je diskurz opredelil kot **idealno govorno situacijo**.

Pojem diskurza je v delu *Obrazi jezika* natančno opredelil tudi A. E. Skubic. Zanj so diskurzi zvrsti jezika, povezane s posameznimi družbenimi ustanovami. Skubic (2005: 35) definira diskurze kot »sisteme žanrov družbenih ustanov«, pri tem pa žanre razume kot »vrste besedil, ki jih ustanova predvideva za posamezne situacije«.

Glede na način učinkovanja Skubic razlikuje tri vrste diskurzov, pragmatični (uporabnostni) oziroma performativni (izvršilni) diskurz, kognitivni (znanstveni) diskurz in imaginativni (umetnostni) diskurz (2005: 98 – 107).

Diskurz je torej »poseben način konstruiranja predmetnih vsebin« /.../ predmetne vsebine oz. področja znanja pa vstopajo v besedila le v posredovani obliki posebnih konstrukcij« (Skubic 2004: 94). Diskurzi so torej sistematično

---

tem jeziku ostaja na ravni sociolekta staršev, a je celo na tej ravni načeta z jezikom okolja« (Skubic 2004: 302).

organizirani nizi izjav, ki izražajo pomene in vrednote določene ustanove, le te pa prek pravil, ki sestavljajo diskurz, opisujejo, opredeljujejo in zametujejo, kaj je mogoče reči in česa ne /.../ v zvezi s področjem, s katerim se ukvarja ta ustanova, npr. ustanova medicine, ustanova družine, ustanova literature idr. V ospredju diskurza je pojem *subjektnega položaja*, ki pomeni »niz izjav, ki za posameznika opisujejo in predpisujejo nabor dejanj, načinov razmišljanja in bitja, ki so združljivi z zahtevani diskurza« (Skubic 2004: 94).

Skubic razlikuje **javne** in **zasebne ustanove**. Obojim je skupen njihov normativni jezik, ki posamezniku »od zunaj« predpisuje, »kaj je prav in kaj ne«. Pomembno pa se ustanove razlikujejo v obliki, saj je ustanova vedno avtorizirana družbeno, v ozadju pa je zato ustanova vedno pritisk skupnosti in njene identitete. Opredelitev, za kateri jezik gre, je hkrati opredelitev, za katero skupnost se ima. **Politične, kulturne** in **izobraževalne ustanove** se »izrecno« opredelijo za uradni jezik, »ki je za tvorbo njihovih žanrov edini veljaven« (Skubic 2004: 97).

V nalogi se bomo ukvarjali z **umetnostnimi besedili**, za katera uporabniki ne pričakujejo, da so njihove izjave resnične, čeprav si [običajno] prizadevajo ustvariti vtis resničnosti. Diskurz, ki se zanaša na to, da uporabniki ne bodo že vnaprej pričakovali, da so njegove neposredne izjave resnične, ima kljub temu tako visok ugled, da mu je praška teorija zvrstnosti prvotno podelila primarno razločevalnost v okviru funkcijske zvrstnosti. Ta je rabo jezika najprej ločila na umetnostno in neumetnostno. **Imaginativni diskurz**, lahko ga imenujemo tudi **umetnostni jezik**, »v bralcu vzpostavi drugačno obzorje pričakovanj, aktivira se interpretacijska domišljija, kot nekakšna intuicija iracionalnega« (prav tam: 105 – 106). Besedilo na bralca učinkuje tako, da bralec iz besedila »*nekaj potegne*«. Tisto »*nekaj*« pa je povezano z vedenjem, starostjo, osebnostjo, spolom. Bralec, ki vnaprej ve, da gre za literarno besedilo, sprosti domišljijo in empatijo in si vsebino predstavlja (prav tam: 107).

3.1. Imaginativni diskurz oz. umetnostni jezik

Andrej E. Skubic v predavanju *Načini umeščanja sociolektov v diskurz slovenske literature* zagotavlja, da se sociolekti in diskurzi vedno prepletajo, da se sociolekti kot osebne govornice različnih družbenih skupin vključujejo v diskurz, govornico nekih objektiviziranih področij znanja, v katerem so se trenutno znašli (2003).

V razpravi iz leta 2006 Skubic obravnava načine, ko se v specifičnem kontekstu slovenske kulturne zgodovine govornice različnih družbenih skupin, tako imenovani sociolekti, vključujejo v diskurz Literature kot družbene ustanove. Skubičeva razprava analizira prisotnost sociolektov v slovenskih leposlovnih besedilih, osredotočena je na vstopanje sociolektov v Literaturo kot ustanovo, kar pomeni »refleksijo družbe o sami sebi in o svojih vrednotah« (Skubic 2007: posnetek).

V odnosu do diskurzov in standardnega jezika je še posebej pomembna socialna lestvica sociolektov, ki poteka od kultiviranih do obrobnih sociolektov. Pri tem imajo v Skubičevi teoriji kultivirani sociolekti tesnejšo zvezo s kulturnim kot s standardnim jezikom in zato lažnejše razmerje z jezikom literature.

Pri tem je literarni jezik diskurz ustanove Literature, njegovo jedro pa tvori **imaginativni diskurz**. To umestitev Skubic (2006: 36) dopolnjuje s tem, da diskurz Literature obsega tudi spoznavni diskurz literarnih ved, pragmatični diskurz (na primer literarne kritike in polemike) ter performativni diskurz (na primer izrekanja nagrad in cenzorskih odlokov). Za vse naštetih vrste diskurzov bi bilo ustrezno skupno poimenovanje **metadiskurz**, ki združuje vse, kar se o literaturi piše ali govori.

Natančneje bomo obravnavali le imaginativni diskurz, saj se bomo prav z njim oziroma z umetnostnim jezikom, kot ga še pogosteje imenujemo, ukvarjali v naših

predstavljenih sodobnih mladinskih delih, saj je značilen prav za literarna, tudi za sodobna mladinska dela.

Za lažje kasnejše osredotočanje in razumevanje izbranih literarnih del bomo predstavili temeljne značilnosti imaginativnega diskurza oz. jezika leposlovja.

- Po J. Toporišiču je cilj umetnostnega jezika ustvarjanje umiselnega, fiktivnega sveta, ki ga vsakdo doživlja s svojega izkustvenega stališča. .
- R. Jakobson pa meni, da je prevladujoča funkcija besedne umetnosti poetična funkcija jezika, tj. funkcija, ki je najtesneje povezana z estetskim doživljanjem in v literarni umetnini prevladuje nad vsemi drugimi funkcijami.

Temeljna funkcija jezika leposlovja je torej naravnost k sporočilu kot takem, osredotočenje na sporočilo zaradi sporočila samega.

- Resničnostna vrednost sporočenega je drugotnega pomena; je diametralno nasprotje znanstvenega.
- Jezik imaginativnega diskurza je sredstvo za izražanje kompleksih notranjih doživetij in intuitivnih spoznanj. Tvorec besedila pa je t. i. umetniški subjekt, ki skuša doseči, da bo njegovo sporočilo predmet užitka.
  - V prozi je umetniški subjekt pripovedovalec; v prvoosebni pripovedi je osrednji govorec, v tretjeosebni pa osrednji sporočevalec oz. izjavljalec.
  - V poeziji je umetniški subjekt lirski subjekt, tj. osrednji govorec.
  - V dramatiki pa je umetniški subjekt osrednji izjavljalec.
- Ima pa vsako umetnostno besedilo svoja diskurzivna prostor in čas.

4. Mladinska literatura

Mladinska literatura je za razvoj bralnega interesa mladih bralcev eden ključnih dejavnikov. Poleg najpogosteje obravnavanih tipičnih najstniških tem lahko zasledimo tudi prvine vzgojnosti, ki pa jih ni moč iskati le v vsebini. Vzgaja namreč tudi jezik, z vsemi svojimi oblikami, z uporabo posebnih jezikovnih sredstev, npr. slenga in pogovornega jezika, s posebnostmi in odstopanji, ki temo mladinskega dela še bolje odrazijo.

Jezik umetnosti naj bi bil emotiven (Grosman, Skubic), jezik znanosti pa objektivni (Rihards, Skubic). Tovrstna ugotavljanja so bila značilna predvsem za literarne teoretike, ki so že v osnovi v literaturi videli neko vzvišeno kultiviranost, ki vzgaja človeštvo. Sporazumevalni, poljudno strokovni in znanstveni jezik je vedno namenjen sporočanju, prvotna naloga umetnostnega jezika pa ni sporočanje, temveč je njegova funkcija, predvsem estetska (Skubic 2003). **Estetska funkcija jezika** pa je socialno dejstvo, o čemer pričajo estetske norme, torej sistemi pravil, s katerimi skuša družba v danem obdobju določiti, kaj je mogoče pojmovati kot estetsko. Ob vsem tem pa ima vsaka družba svoj estetski kanon, ki najbolje označuje določeno skupino (prav tam: 155).

Postopek kanonizacije v osnovi pomeni tisto, kar skuša biti v vsakem literarnem sistemu razmeroma trajno in stabilno (Skubic 2003: 160). Kanon lahko razdelimo na jedro in obrobje in prav obrobje je tisti del, ki spremlja sodobno literarno ustvarjanje in vanj z nekajletnim zamikom sprejema dela, ki so tega vredna. Šele dela, ki dokažejo svojo kvaliteto in skladnost z željeno podobo, se lahko uvrstijo v kanon. Kanonizirana dela naj bi torej bila »najboljši jezik«, vzorna jezikovna dela in hkrati recept, »kako preiti skozi krize vrednot in smislov« (prav tam 2003: 160).

Pred analizo sociolektov v izbranih sodobnih besedilih slovenske mladinske literature se moramo seznaniti z odnosom med sociolekti v jezikovni stvarnosti govornega jezika in jezikom, ki ga pričakuje literatura. Ta pričakovanja se sicer s časom spreminjajo, a so bralčeva pričakovanja glede jezika, ki naj bi ga našel v

literaturi, visoka. Jezik literature in sociolekti oseb so v različnih zgodovinskih obdobjih in v različnih nacionalnih literaturah različno formalno izraziti. Kot piše Skubic (2006: 369), »govor literarnih oseb nikoli ni sociolekt sam, temveč vedno njegova modifikacija, ki mora biti skladna s kulturnim duhom dobe, ki konzumira literaturo«. V literarnem jeziku so na ozadju jezika ustanove Literature predstavljeni sociolekti »posameznih literarnih oseb oziroma lirskih subjektov« (nav. po Skubic, 2006: 36).

Umetnostni jezik ima poseben status tudi v mladinski literaturi, saj se ne nanaša na preverljiva dejstva, ampak dopušča »individualne interpretacije in predstave na podlagi lastnih bralčevih oziroma poslušalčevih doživetij in izkušenj« (Dukič 2010). Zaradi vsega navedenega argumentirano ugotavljamo, da je mladinska literatura pomembno vzgojno in učno jezikovno sredstvo, ki vpliva ne le na osebni razvoj mladega človeka, ampak tudi na razvoj (slovenskega) knjižnega jezika.

III EMPIRIČNI DEL

V prvem delu diplomske naloge smo predstavili nekatera teoretična izhodišča in **novejša besediloslovna spoznanja**, v nadaljevanju pa bomo prikazali sodoben slovenski jezik (predvsem leksiko, skladnjo in sociolekte) v izbranih delih slovenske sodobne mladinske literature. Z nalogo želimo pokazati, kako se jezik odziva na spremenjene okoliščine in družbene razmere, kako se torej realnost sodobnega sveta kaže tudi skozi jezik.

Umetnostni jezik predstavlja »poustvarjanje resničnosti človekovega življenja v vsej njegovi telesni, duhovni in družbenopolitični zapletenosti« (Toporišič 2004: 31). Cilj umetnostnega jezika je ustvarjanje miselnega (fiktivnega) sveta (prav tam). Njegova posebnost pa je v neomejenosti, ker uporablja vse zvrstne strukturne značilnosti jezika, pojavljajo se nenavadne besedne zveze, besedne novotvorbe in razširjene pomenske rabe.

Predstavili bomo mladinska literarna besedila in sproščeno jezikovno izražanje v njih, ki pa ga je glede na vsebino skoraj možno pričakovati.

Vse te značilnosti, tipičnosti govornega jezika se uporabljajo nesistematično in različno pogosto celo pri istem piscu in istem besedilu, kar pokaže tudi nedoslednost zapisa nekaterih besed. Npr.: *rekel, reku, napisal, napisu, koliko, kolk, kok ...*

V **jeziku sodobne slovenske proze**, tudi mladinske, se posebno v zadnjem desetletju poleg predstavljenih oblikoslovnih kažejo posebnosti in spremembe jezika tudi v skladnji in leksiki. V romanih tako »jezik pripovedi kot jezik dialogov nastopata kot živa, veristična govorica« (Strsoglavec 1980: 311), ki je povezana tako s skladnjo kot leksiko besedila. »Prisotnost skladenjskih struktur, značilnih za spontani govor, /.../ se v slovenski prozi pojavlja od samih začetkov do danes« (Smolej 1980: 276).

Izpostavili bomo konkretna **jezikovna razmerja**, ki:

a) **kažejo življenjske perspektive in vrednote** izražene s skupinami sociolektov, s katerimi osrednje književne osebe

- 1) izrazito zavračajo dominantne vrednote,
- 2) se uvrščajo v specifično subkulturo (na primer oboževalcev glasbe);

b) **ustvarjajo videz govornosti** na:

1. **glasoslovni ravni**⁴, npr.:

- različna opuščanja ali spremembe samoglasnikov zaradi vokalne redukcije ali asimilacije
- opuščanje nenaglašene končnega *o* v prislovih: *kolk, dobr, verjetn*
- deležniške končnice *-al/-el/-il*, ki prehajajo v *-au/-eu/-iu* ali v *u*, npr: *hotu, prihaju, zgražu, zbud*
- opuščanje nenaglašene *i*: *bli, prletela, prlezu, zanč*
- izpuščanje nenaglašene *i* v predponi iz: *zmišljevati, zgubiti, zgedati, zvedeti*
- prehajanje *-aj* v *-ej* ali *kar* v *i*: *zdej, včeri, neki, zjutri*
- poenostavitve: *kter, tok*
- vokalizacija začetnega predsoglasniškega *v*: *ustati, ušeč*
- otrdevanje *-lj, -nj* v *-l, -n*: *bol, spelal, najman, zastojn*

2. **oblikoslovni ravni**:

- končnica *-om, -ov* namesto *-em, -ev*: *sendvičov*
- tipično zaznamovanje določnosti oz. nedoločnosti pri samostalnikih z zaimkom *en* ter določnosti s *ta*, ki so navadno rabljeni kar predponsko na pridevnikih (*en koncert, en komad, taprava, tastari, tamalega*)
- približnost ali nedoločnost števila (*ene tri, ene trikrat ...*)
- konverzije osebnih zaimkov v sklonljive pridevniške in *le-teh* v samostalniške (*sko(l)kimi, večimi, dostimi...*)
- prislovni zaimki so pogosto rabljeni namesto načinovnih (*tok sem bla besna...*, namesto *tako sem bila...*; *kok mi gre na živce*, namesto *kako mi gre na ...*)

---

⁴ Izraz glasoslovna raven je tu rabljen skladno s težnjo pisatelja, da ustvari videz govornosti, dejansko gre za zapise besed in ne njihovo izgovarjavo.

- opazno je prehajanje srednjega v moški spol (*dva zaporedna pisma...*, namesto dve zaporedni pismi..., *lep vreme...*, namesto lepo vreme...)
- v zanikanem predmetu se namesto roditelja uporablja tožilnik (*...nisem videl njihov nastop...*, namesto nisem videl njihovega nastopa ..., *slišal nisem nič...*, namesto slišal nisem ničesar...)
- pri sklanjanju in spreganju najdemo nestandardne premene osnov in nestandardne pripone (*rečmo, najdle, pridet, v Riotu*).

3. besedotvorni ravni:

- zapis pogostih kolokacij kot sklopov: *nevem, uredi, sfulom*

4. skladenjski ravni:

- nezapletena skladenjska razmerja na ravni stavčnih členov in zgradbe povedi, tu ta razmerja izražajo hkratnost ali dodajalnost
- brezzvezje, modifikacije skladenjskih zgradb, kamor uvrščamo tudi nedokončane skladenjske zgradbe:
  - a) izpusti ali elipse
  - b) preskoki
  - c) zamolki
  - d) spremenjen besedni red
  - e) paralelizem

5. leksikalni ravni.

Ena izmed tipičnih in pogostih skladenjskih značilnosti spontano govorjenega jezika, zapisanega v dialogih, pa tudi v notranjih govorih izbranih literarnih del, so pogoste nedokončane povedi. Povedi so večinoma preproste, eno in dvostavčne, zapletenih večstavčnih in razdvojenih pa skorajda ni. V stavkih prevladujejo goli stavčni členi, v zloženih stavčnih členih pa tisti, z desnimi ujemalnimi prilastki. Dodajanje desnega ujemalnega pridevniškega prilastka, npr. */.../ da bi ta pamž nehvaležni imel vse* (Muck 1997: 27) pa izpostavi in poudari tako odnosnico kot prilastek, kar po Smolej (2006: 27) pomeni, da gre velikokrat le za govorčevo spoznanje o nujnosti dodajanja nove informacije zaradi nezadostnosti oziroma pomanjkljivosti predhodno povedanega. Stavki so torej preprosti in navadno ne zajemajo veliko besed.

Kot skladijsko posebnost, ki je značilna za (spontano) govorni jezik, opazimo tudi brezvezje oz. sopostavljanje stavčnih enot brez vmesnih konektorskih sredstev.⁵ V primerjavi s knjižnim jezikom pa pogosto zaznamo spremenjen besedni red, npr. pri rabi naslonk, ki so postavljene na prvo mesto (si bo premislil, se bo skregala), kar je tipično za govorni jezik (povz. po Smolej 1980: 276).

Glede **leksike** v sodobni literaturi pa velja, da je prav leksika ena manj stalnih prvin, saj se najhitreje prilagaja času in okoliščinam, kar nazorno odražajo interesne govornice oziroma sociolekti, ki jih bomo predstavljali v nadaljevanju naloge. V nadaljevanju se bomo osredotočili na izbrana mladinska dela, ki jih znotraj diskurza literature povezuje tematika odraščanja z zanj značilnim uporništvom in vsemi težavami tega obdobja, kjer je umeščenost sociolektov več kot opazna, kjer imajo sociolekti pomembno funkcijo.

5. Analiza sociolektov v romanu *Lažniva Suzi*

Roman Dese Muck *Lažniva Suzi* (1997) načinja vrsto vprašanj, ki so se ob koncu drugega tisočletja v slovenski književnosti komaj začela pojavljati. Za tem delom je nastala množica socialno-psiholoških romanov, s katerimi je mladinska literatura dosegla detabuizacijo nekaterih tem (Haramija 2009: 106).

V romanu prevladuje kultivirani sociolekt, ki se kar najbolj približuje standardni izreki, protagonisti »sprejemajo pravila dominantne skupine kot svoja«. Književne osebe, Suzi, mati, razredničarka, Suzini vrstniki in celo tovornjakar Toni odklanjajo vulgarnosti in regionalizme, vendar je njihovo izražanje skladijsko preprosto (enostavne, kratke povedi, krajši stavki).

---

⁵ Konektorji v besedilu povezujejo besedilne enote različnega obsega, vzpostavljajo medstavčna in medpovedna razmerja ali razmerja med delom besedila in njegovim nadaljevanjem/.../ Konektorske zveze pa so razčlenjene tudi glede na možnost nadaljnje izpeljave besedila (Gorjanc 1998).

Disfemizem, ki je pogosto izraz čustvene angažiranosti v pogovoru (povz. po Skubic 2006), pa označuje obrobne sociolekte, kamor po svojem socialnem statusu sodijo Suzina mati (kuharica), oče (soboslikar) in Toni (voznik tovornjaka). Funkcije sociolektov v romanu *Lažniva Suzi* se ujemajo s književnimi osebami, posamezne sociolekte pa bomo predstavili kasneje.

5.1. Kratka vsebina romana *Lažniva Suzi*

Suzi je petnajstletnica, ki zaključuje osemletno osnovno šolo. Živi v zelo skromnih razmerah, oče, soboslikar, rad popije kozarček, mati, ki je po poklicu kuharica, pa je obsedena s čistočo. Je skrbna, v usodo vdana žena. Ob preselitvi v novo okolje se Suzi zaplete v laži, s katerimi prikriva realnost revščine, ki se je sramuje. Laži, kruto soočenje z resnico, sramota, izločenost iz družbe, prva spolna izkušnja, alkoholizem, poskus samomora in očetova smrt so težave, ki jo spremljajo in jo zaznamujejo.

Pripoved je kljub težkim temam napisana humorno in se tako tudi zaključí.

*»No ja, vsak mora nekaj početi, ne? Jeseni me čaka velika vloga. V filmu.«
/.../ Počasi sta odhajala proti stari Ljubljani. Suzi je živahno poskakovala poleg visokega fanta, ki jo je začaran opazoval in prostodušno, z užitkom lagala.*

»Zakaj pa ne,« si je rekla. »Kdo pa pravi, da ne bom nekoč uresničila vseh svojih laži?«

»Pomembna razsežnost in imanentna⁶ vsebina pisateljičinega ustvarjenega opusa je etično sporočilo, s katerim najstnike tudi posredno vzgaja. Izrazno in

---

⁶ Besedo immanenten lahko razumemo kot karakterističen, tipičen, značilen.

slogovno je inovativna ter uveljavlja več ravni sodobnega slovenskega jezika« (Švajncer 2010: 52). V romanu *Lažniva Suzi* »pisateljica ne prikriva in ne olepšuje resnične podobe življenja, temveč se loteva tudi mejnih vprašanj človeškega eskapizma⁷« (prav tam: 52). Kljub nazornemu slikanju realnosti, očetove zasvojenosti z alkoholom in Suzinega poskusa samomora roman ohranja optimizem in upanje, kar vzgojno sporočilo romana še poudari.

5.2 Govor Suzi in njenih vrstnikov

Osrednja književna oseba Suzi s svojo leksiko in skladnjo govori ekscenčni sociolekt. Zanj je značilno, da priznava jezik dominantne kulture, ima precej evfemizmov, disfemizmov in vulgarizmov in je prepleten s prvinami slenga in pogovornega jezika.

Zgornjo ugotovitev dokazujejo tudi izpisani primeri **neknjižne zaznamovane leksike** v besedilu *Lažniva Suzi*: nastradati, piflati, nahecati, prdniti, crkniti, zasrati, rigniti, spizditi, zajebavati, zrolati, fasati, zafarbati, zrihtati, sčevljati, kreten, frendica, randi, lavor, baba, čikgumi, pamž, posranc, kandelabr, mularija, kozlarija, stara, tip, trapa zmešana, križana gora, debilna pubertetnica, koza mala, žleht, na gobec, full, cool, sorry, top secret, Harley Davidson, a si sigurna, La comedia e finita.

V pogovornem jeziku in mladostniškem slengu slogovno zaznamovane besede razkrivajo sporočevalca, in sicer njegovo razmerje do predmetnosti, njegovo pokrajinsko pripadnost in pripadnost starostni in interesni skupini (po Križaj Ortar). **Čustveno zaznamovane besede** (slabšalnice, zmerljivke, psovke, vulgarizmi), pokrajinsko-pogovorne besede, slengovske besede in neologizmi se prepletejo tako v jeziku tretjeosebne pripovedovalke kot v jeziku mladostnikov.

---

⁷ Eskapizem – v pomenu nagnjenje k begu pred življenjskimi problemi (SSKJ)

»Hej, babe! Pojma nimate, kakšne super žvečilce sem vam prinesla iz Trsta, samo, žal, sem jih pustila doma.« Da, saj res ni bol dolgočasne stvari na svetu, kot je čikgumi (Muck 1997: 25).

»Kreten!«

To je rekla zelo od srca.

»In zakaj si mi potem pisal, reva usrana?!«

»Saj...saj nisem pisal tebi!«

»In zakaj, lepo prosim, je bilo tvoje ljubezensko pismo pod mojo klopjo?!«

»Saj ni bilo! Odpisal sem... Dal sem ga...« Nenadoma je rezko zadržal sapo. Ko je spet spregovoril, je skoraj jokal: »Shit! Zmotil sem se v vrsti!«

/.../ Spet je vse zasrala s svojim laganjem! Poskusila je rešiti, kar se je še dalo: »Takoj pojdi k njej in ji vse povej, kreten!« (prav tam: 53)

Besedišče: babe, žvečilci, čikgumi, kreten, reva usrana, zasrala v premem govoru in v tretjeosebni pripovedi pokaže na ekscesni sociolekt glavne književne osebe, ki pa v tovrstnem izražanju ni sama. Z enakim in podobnim slengovskim besediščem se izražajo tudi vrstniki oziroma vrstnice.

»Izgini, ti koza zmešana zafnana! Kar naprej buljiš vame in me zasleduješ!!! Zakaj me ne pustiš pri miru?« je kričal. /.../

» Ti si nora! Vate????!!! Rajši crknem! Tako slabo mi pa še ne gre! Saj vsi vejo, da si navadna...no, da greš z vsakim!« (Muck 1997: 52)

Besedna zveza *»koza zmešana zafnana«* kaže z mestom desnega ujemalnega prilastka za jedrno besedo *»koza«* na značilnost govornega jezika. S poimenovanjem z besedo koza osebo žali in smeši, saj takemu poimenovanju

pripisujemo necenjene človeške lastnosti, ki jih v nadaljevanju imenuje in stopnjuje s prej imenovanim priredno zloženim levim prilastkom »zmešana in zafnana«. Beseda »buljiš« je po SP 2001 sicer dovoljena, nezaznamovana, pomeni pa neprimerno, pretirano gledanje v koga ali kaj, ki ima nek prizvok stilne zaznamovanosti. Beseda »crknem« je po SP 2001 neknjižna pogovorna beseda, nizka, pomeni [kruto, grobo] umreti. To prikazovanje neolepšane stvarnosti prekine izpust žaljivke, »da si navadna... no,« ki mu sledi evfemizem, »da greš z vsakim«.

Kot smo že omenili (na strani 25), na ravni skladnje opazimo preproste, večinoma enostavčne povedi, precej pa je tudi nedokončanih. Eliptičnost ustvarja videz govornosti, besedni red v stavku je pričakovan, odvisen predvsem od čustvene naravnosti, pa tudi od členitve po aktualnosti.⁸

»Oprosti, stara, ampak jaz res ne vem, kako se je treba pogovarjati s samomorilci in tipi, ki posedajo po norišnicah. /.../ Ne pusti se, stara! Umrl ti je oče. OK. Ampak umrl je še komu in vsi so preživeli. /.../ Tip te je sčevljal. Tudi OK« (Muck 1997: 127).

»Kaj pa je s tabo? Imaš masko tragične device?« /.../ »Kaj? Te je med potjo posililo moštvo vaterpolistov?« (prav tam: 121)

Besedni red je v slovenščini precej svoboden, v izražanju pa vsebinsko zelo pomemben, tesno prepleten s skladnjo stavka, lahko pa tudi geografsko zaznamovan⁹.

---

⁸ Zaporedje glavnih stavčnih členov se ravna po načelu aktualnosti. Z njim oblikujemo sporočilno perspektivo povedi. Praška šola je na osnovi členitve po aktualnosti stavek razdelila na izhodišče (temo), na tisto, kar je že prej omenjeno in jedro (remo), na nekaj novega. Cankar je npr. zavestno kršil besedni red oz. načelo členitve po aktualnosti in s tem dosegel poseben učinek. Pri govornih besedilih je velikokrat na začetku rema, kasneje pa tema, ki se potem razvija še naprej. Vzrok za to je dejstvo, da v psiholingvističnih besedilih tisto, kar je najbolj pomembno, povemo na začetku (*Jezik – kaj je?* 2008: predavanja).

⁹ Slovenska narečja so določena tudi geografsko in imajo tudi nekatere skladienske posebnosti: pomešan besedni red, glagol na koncu stavka.

»Oh, mama... Novo leto je. Mogoče bo zdaj vse drugače, boljše... /.../ Da, spodobilo bi se... /.../ »Kaj je punčka, si se zgubila?« /.../ »Tako sem samaaaaa...« /.../ »Tako te imam radaaaa...« (Muck 1997: 106 – 107).

Zasledimo izpuščanje i v predponi iz (*zgubila*) in poudarjeno zavlečeni vokal (*samaaaaa*), kar videz govornosti še poveča, vendar obdrži slovničnost oziroma sprejemljivost skladnje.

Daljše zložene povedi so redke, večinoma dvostavčne [primer 1], izjemoma daljše [primer 2]. V besedilu se pojavljajo predvsem v notranjem govoru književnih oseb, v prvoosebnem, pa tudi [primer 3] v tretjeosebnem pripovedovanju.

Primer 1 »Videla je sebe, kako se opoteka po praznih ulicah tujega primorskega mesta. Tu in tam se je morala nasloniti na steno, kajti noge je niso več ubogale. V letih težkega življenja si je nakopala tuberkulozo, zdaj pa še ta pljučnica« (Muck 1997: 65).

Primer 2 »Snežinke so se zmagoslavno vrtinčile iz teme, se ustavile in zaplesale okrog snežink, sedale na gole kostanje in na tla, ki so bila že povsem bela« (prav tam: 99).

Primer 3 »Imela je telo odrasle ženske, toda njena hoja je bila negotovo capljanje komaj izvaljene race, njeni gibi proseči, kot da se ves čas pred nekom brani, če pa se je vate ozrl njen obraz s sladkimi komaj otroškimi jamicami in so te našle njene svetle, radovedne oči ter se nemudoma sramežljivo, skoraj panično povesele, si imel občutek, da imaš pred seboj petletnega otroka, ki se je našemil v usodno žensko« (prav tam: 47).

5.3 Govor profesorice Pirnatove

Kulturni sociolekt se opira na dominantno kulturo v družbi, je nekakšen ideal, pogosto enak knjižnemu jeziku, ki ga ima družba za primerne za družbeno prestižne priložnosti, za izobraževanje in za svojo legitimno kulturo.

Profesorica in razredničarka Pirnatova ves čas, tudi v izrazito osebnih pogovorih, nastopa z izbranim knjižnim besediščem, s slovensko skladnjo, v jeziku, ki ga Skubic (2003) v nekaterih okoljih enači s knjižnim jezikom.

Slog pogovarjanja, ki velja za najprestižnejšo različico jezika v dani kulturi, je značilen za družbeno skupino, kamor profesorica Pirnatova po položaju in izobrazbi sodi. V veliki meri je neodvisen od konteksta, a je kljub temu navadno tisto, kar govoriš, določeno s tem, kar si.

Pirnatova je gnjavila dalje: »Do konca šolskega leta je komaj dober mesec, ti pa imaš porazen uspeh. Tri nezadostne! In osmi razred je! Potrudi se, prosim!« (Muck 1997: 8)

Nezadovoljstvo in grajo razberemo že iz prve zaznamovane neknjižne besede, iz glagola gnjaviti, ki ga *Slovenski pravopis* (2001: 600) označi za nedovoljeno, slengovsko besedo s pomenom vztrajno, vsiljivo nadlegovati koga s čim. Z argumenti v zelo kratkih povedih pa profesorica grajo o poraznem uspehu še stopnjuje z navajanjem preverljivih podatkov in dejstev: »Tri nezadostne! In osmi razred je!« Argumetnacija zaključí s performativnim pozivom *potrudi se*, ki pa ni razumljen kot zahteva, ki bi jo kot razredničarka, torej s pozicije moči, sicer lahko izrazila, ampak s *prosim*, ki učinkuje kot prošnja.

Pirnatova je brskala po tistih papirjih in vprašala: »Vidim, Suzana, da stanuješ v tisti prekrasni vili na drugi strani parka? Je vaša?« /.../ »Lepo, lepo... No, na prejšnji šoli si bila odlična učenka, ravnateljica te je zelo pohvalila, upam, da bo tudi odslej tako!« (Muck 1997: 16)

Z »brskanjem«, ki ga razumemo kot prebiranjem oziroma branjem »tistih papirjev« je po vprašanju, če je prekrasna vila, v kateri Suzi stanuje, njihova, izrazila dvom, saj je videla, da sta Suzina starša le slikopleskar in kuharica, a je v slogu kultiviranega sociolekta in zanj značilnega evfemizma pedagoške delavke vljudno in optimistično nadaljevala.

»No, na prejšnji šoli si bila odlična učenka, ravnateljica te je zelo pohvalila, upam, da bo tudi odslej tako!«

Tu razredničarka sporoči Suzi, da od s strani ravnateljice pohvaljene učenke takega ravnanja ni oziroma niso pričakovali. S takšnim sporočilom ji implicitno vzbuja slabo vest, ki jo z dobro željo ali bolje kar z ukazom, zapisanim s klicajem, ne s piko *Upam, da bo tudi odslej tako!* še potrdi. Razredničarka tako da jasno vedeti, da gre ponovno za prikriti poziv Suzi: Bodi, postani spet pohvale vredna učenka. To bi enako kot naslednji primer lahko interpretirali kot evfemizem, zelo subtilni evfemizem.

/.../ »pravzaprav si nam nagnala precej strahu v kosti. Pomislili smo celo, da bi si utegnila kaj napraviti, ko si kar sredi pouka odtavala domov«

(prav tam: 28).

V smislu zavračanja disfemizmov, vsega nelepega in hudega, je (Pirnatova) v slogu evfemizma oziroma olepševanja z besedami *»nagnala precej strahu v kosti«* in *»bi si utegnila kaj napraviti«* izrazila najhujši strah, strah pred samomorom.

»Še bolje zate, draga deklica. Zdaj boš vsaj vedela, kakšnih fantov se moraš izogibati. Ljubka si in špasna, kmalu se bo pojavil gospodič Pravi. /.../ Najbrž odnosa sploh nista speljala do konca, kajne?« (prav tam: 78)

Pirnatova uporablja knjižni govor od začetnih karajočih, do končnih tolažilnih besed. Evfemizem, ki ga terjajo zahteve dominantne kulture in kulturnega sociolekta, je način profesoričinega izražanja. Kljub začetni graji *»imaš tri nezadostne ocene«* profesorica Suzi nazadnje pohvali, */.../ »na prejšnji šoli si bila odlična učenka«* in izrazi skrb zanjo *»nagnala si nam precej strahu v kosti.«* Ljubkovalno lahko razumemo njen izraz *»špasna«*, ki je v Slovenskem pravopisu (2001) označen kot neknjižna pogovorna beseda, v pomenu šaljiva, smešna, iz ust

profesorice in v kontekstu pa zveni nežno, medtem ko besedna zveza draga deklica v tem kontekstu na 15-letnico ne učinkuje niti nežno niti ljubkovalno, še celo nevtralnno ne, prej bi rekli, da ti dve besedi kot fraza delujeta rahlo zbadljivo. Druge profesoričine besede, nasveti in prepričevanja povedo, da je profesorica strokovno in človeško pozitivna, razumevajoča oseba. Glede na status, ki ga kot profesorica v družbi ima, je njen sociolekt pričakovan, glede na vse razbrano pa tudi očiten.

5.4 Govor voznika Tonija

Za sociolekte družbenih skupin z manj družbene moči, torej za govorice nižjega družbenega sloja, je navadno značilno, da deklarativno priznavajo »večvrednost« kulturnega jezika (ta je bolj »pravilen«), do svojega sociolekta pa čutijo izrazito lojalnost, ki jo zahtevajo tudi od drugih pripadnikov iste skupine (Skubic 2004: 3).

Voznika tovornjaka, gospoda Tonija, z njegovim ukazovalnim obnašanjem, kratkimi stavki in z občasnim grobim izražanjem lahko uvrstimo v skupino obrobne sociolekta, kar ne nazadnje potrjujeta tudi njegov poklic in življenjske okoliščine.

Sklonil se je in jo poljubil na ustnice. Tako trdo, da jih je morala razpreti. Nato jo je izpustil. S tem poljubom jo je ožigosal kot farmar kravo s svojim žigom (Muck 1997: 56).

Besedni zvezi »trdo poljubil« in »ožigosal kot farmar kravo« sta grobi, stvarni predstavitvi dejanj, ki že nakazujeta obrobni sociolekt. Primera »ožigosal kot farmar kravo« pa velja v našem kulturnem prostoru za žaljivo. Farmarji ožigosajo, označijo svoje krave kot svojo lastnino, krave pa (kot živali) to vdano sprejmejo. Dejanje je metaforično preneseno na človeka, na Suzi, ki pa ni žival in

ji ne more/sme biti odvzeta svoboda, saj je to nehumano in v civiliziranem svetu nedopustno.

»Tovornjakar sem. Šofer. Pa ti?« (prav tam: 58)

S poklicno predstavitvijo lahko po predvidevanjih obrobni sociolekt potrdimo, saj naj bi označeval govorce nižjega družbenega sloja, in sicer od družbenega dna prek fizičnih delavcev do kvalificiranih zaposlitev s poklicno izobrazbo.

»Pojdi, greva!« ji je ukazovalno šepnil v uho. /.../ Njegov obraz je potemnel, postal skoraj črn. » Ti!!! takole me pa ne boš zafrkavala! Zakaj si pa šla sem z mano, če ne misliš dati?! Saj nisi več otrok!« /.../ Bil je besen. Res je bil besen. »Ne prenesem scrkljanih smrkelj, ki se nastavljajo, potem pa rep med noge! Gimnazijka zafnana! Mamina smrklja. Navadna packa si, da veš! Kar izgini. Na, tu imaš!« Začel je metati obleko vanjo (prav tam: 60).

Že prvo pomensko nasprotujočo si besedno zvezo *»ukazovalno šepnil«* lahko razumemo kot igro zapeljevanja odraslega moškega, ki pa potem, ko vidi, da Suzi ne igra njegove igre, začne s psovanjem, poniževanjem in dejanji. Ostrina je stopnjevana s paralelizmom *»obraz je potemnel, postal skoraj črn«*. V besu [tovornjakar] zahteva spolni odnos in jo [Suzi] ob tem zmerja in žali z besedami *»gimnazijka zafnana, smrklja, packa«* in še z dejanjem *»začel je metati obleko vanjo«*. Zmerljivkam in žaljivkam daje težo prav samostalnik gimnazijka. Beseda gimnazijka namreč implicira pametno dekle nasproti neizobraženemu, neukemu tovornjakarju. Degradira jo tudi po starosti: smrklja, in jo naredi kot moralno in družbeno nesprejemljivo, umazano: packa, čeprav je tovornjakar tisti, ki je moralno vprašljiv. Popustitev vseh zavor, čustvena ekspresivnost, leksika in skladnja pokažejo disfemizem, značilen za obrobne sociolekte.

»Še to! Ušla je od doma!!! /.../ Dovolj imam tega. Zjutraj imam vožnjo v Anglijo, namesto da bi lepo spal, se zajebavam z debilno pubertetnico!«
(prav tam: 61)

Navedeni zgornji primer nadaljuje in potrjuje prejšnje ugotovitve glede voznikovega grobega odziva in napada na Suzino izmikanje in odklonitev spolnega odnosa. Obrobni sociolekt voznika Tonija dokazujejo tudi nedovoljene besede, vulgarizmi in podvojeni ali celo potrojeni klicaji.

6. Analiza sociolektov v romanu *Distorzija*

Leta 2005 je pri Cankarjevi založbi izšel roman *Distorzija*. Z njim je avtor Dim Zupan tudi v slovenski prostor vnesel vsebine, prepletene s popularno kulturo, mladinskimi subkulturami in revolveraške dialoge s tragičnimi in komičnimi elementi. Protagonisti nastopajo v svojem ekscesnem sociolektu, ki je bil v letu 2005 še redkost v slovenskem literarnem besedilu, a je bil roman tudi zaradi živosti jezika 2006 nagrajen z nagrado za mladinsko delo, z večernico.

Splošni ekscesni sociolekt, ki ga najbolj opazno kažejo slengovske, obrobne, ekscesne in druge zaznamovane besede, npr. *stari*, *pred tevejem*, *mat* (mati), *pavza*, *špricnil*, *šus*, *komad*, *narkoman*, *se je rikverc umikal*, *zajebaval*, *drogeraš*, *sranje*, *idiot*, *lift*, *piksno*, *priguncal*, se ponavlja in prepleta skozi celotno besedilo.

Besedilo v obliki dnevniških zapisov vsebuje precej premega govora in veliko nedokončanih stavkov. Najizrazitejša pa je leksika, ki stopnjuje svojo ekscesnost do vulgarizmov in fraz: *štekati*, *zajebavati*, *spizditi*, *spokati*, *razpizditi*, *fafati*, *folk*, *usrane*, *feršterker*, *pumpa*, *plac*, *tastari*, *tastara*, *kurac*, *rit*, *fan*, *šoping*, *bejba*, *dolgcajt*, *mat*, *pička*, *keš*, *pizdarija*, *kreten*, *joint*, *balanca*, *fris*, *kocina*, *sranje*, *parti*, *idiot*, *balanca*, *odštekan*, *kul*, *fotrov*, *usrano*, *totalno odbita*, *ne me jebat*, *režati se v glavo komu*.

Čeprav so besede in besedne zveze iztrgane iz konteksta, jasno dokazujejo obrobni in ekscesni sociolekt, hkrati pa je opazno tudi prepletanje obeh sociolektov s kulturno-umetniškimi literarnimi vložki v zbornem knjižnem jeziku. Npr.: »*Po noči so se plazile težke jesenske sence. Vendar so na nebu gorele sveče, ki so dajale občutek prostora, velikanskega prostora...*«, tako, da bralec še bolj začuti grobo, neolepšano stvarnost.

6.1 **Kratka vsebina romana *Distorzija***

Distorzija je zgodba o življenju sodobnih najstnikov v Ljubljani. Je iskrena in prepričljiva pripoved o osrednjem liku romana, petnajstletnem Piksiju, gimnazijcu, uporniku, sinu proletarskih staršev, prebivalcu ljubljanskih ulic, umetniku in ljubitelju punka. Avtor sam pojasnjuje: »V *Distorziji* sem zgodbo namenoma zasnoval minimalistično (ali nepretenciozno)¹⁰ tudi zato, da sem lahko v čim bolj čisti obliki razvil svoj slog in odprl poti do čustvenega sveta junakov.«

Glavni književni junak Piksi med počitnicami v kleti najde bratove kasete in tri dni poslušá posnetke rocka. To mu spremeni življenje. Odloči se, da bo ustanovil svoj punk rock bend. Z mnogo truda mu to tudi uspe. V bendu so Piksi, ki igra električno kitaro, Pejo igra bas kitaro, Sani bobne, Edi pa je njihov vokal. Zaradi neprestanega prepiranja med njimi njihov bend večkrat razpade, a se nato vedno znova združi. Najprej so se imenovali Avtsajders, nato Ilegalci. Njihov idol je Johny Thunders, njihov cilj pa imeti koncert.

Piksijev oče doma poležava pred televizorjem, rad seže po kozarčku, mama pa je [kot v *Lažnivi Suzi* tudi tokrat] v življenjske razmere vdana, razočarana gospodinja, ki je neprestano v skrbeh. Piksi beži od doma, zaljubljen je v Suzo, ona pa hodi s pevcem druge glasbene skupine. Po mnogih zapletih in razočaranjih Piksi nazadnje le spozna, da je njegova prava ljubezen Alma, s katero je imel tudi

---

¹⁰ Po SSKJ nepretenciozen (pridevnik) v našem primeru umetniški.

spolni odnos. S prijatelji mu vsem težavam navkljub uspe pripraviti koncert, za katerega so si vsi, še posebno pa on, zelo prizadevali.

Roman je branje o mladosti, o hrepenjenju po ljubezni, o iskanju pravih prijateljev, o samopotrditvi, o iskanju lastnega prostora pod soncem in pravih vrednot. Avtor nam s pomočjo jezika duhovito in slikovito niza in predstavlja domače vzdušje, konflikte z očetom in mamo, s šolo kot institucijo in z vrstniki.

6.1.1 Govor Piksija in njegovih vrstnikov

Roman *Distorzija* že z izbrano leksiko kaže podobo določenega časa, določenega okolja in določenih ljudi oziroma skupin. Ne moremo govoriti o jeziku, kakršnega naj bi se učili in ga negovali, prav tako pa tudi ne o izmišljajah in nerazumljivosti ali o kakšnih silnih izjemah takšne rabe jezika. Prav tako ne moremo zanikati obstoja in razširjenosti ekscesnega sociolekta in vulgarizmov niti ne svobodnega in sproščenega izražanja le med mladino in le na ulici.

S Piksijem, glavno književno osebo, se prvič srečamo v nespodbudnem družinskem okolju, ko oče rohni, Piksi pa molči ali odgovarja najnujnejše.

»Muzika.« /.../ »Kaseta?« /.../ »Kaseta.« /.../ »Na vaje.« /.../ »Na vaje,« je rekel Piksi. /.../ »Delam.« /.../ »Delam muziko.« /.../ »Grem« (Dim 2007: 11–13)¹¹.

Kljub očetovemu rohnenju in vulgarizmu so Piksijevi odgovori korektni, sicer kratki in hladni, odražajo apatičnost, sprijaznjenost in celo neke vrste razumevanje in tolažbo materi, ko mu je z izmučenimi očmi očitala, kaj da mu (očetu) je spet naredil. Piksi pa je odgovoril: »Veš, da pride nazaj, /.../ samo po pivo je šel« (prav tam: 12).

Med vrstniki je bil Piksi veliko bolj odločen. »Pejo,« je rekel, »čas je za naš koncert.« /.../ »Še nikoli bolj kot zdaj.« /.../ »Nikoli.« /.../ »Prvič,« je

¹¹ *Distorzija* D. Dima je izšla leta 2005, leta 2006 je bila nagrajena z večernico, letnico 2007 pa navajamo kot vir, ko je izšla v zbirki Zlata bralka, zlati bralec.

rekel. »Prvič, povsod, kamorkoli se obrneš, je ostalo samo še pretvarjanje. Folku se bruha od te usrane muzike. Če kdaj, je zdaj čas za malo resnice. Drugič...« (prav tam: 15).

V dialogu z vrstniki, pa tudi v notranjem govoru, Piksi uporablja slengovske lekseme, vulgarizme in druge zaznamovane besede, z namenom čim bolj jasno in nazorno ustvariti realno podobo nekega časa, likov in vsebine.

»Pejo, spizdili so nam bobne.« /.../ »Spet kakšna nova finta, ki je ne štekam?« /.../ Super. Cela generacija maminih sinčkov, ki imajo televizorje namontirane po svojih sobah, da jim ni treba s tastarimi zehati ob gledanju dnevnika, bo zdaj zvedela, kako je, če ostaneš brez bobnov. Super. In on, Piksi, bo nastopal v glavni vlogi. Super. Super. Super. Vse, kar si je vedno želel« (prav tam: 18–20).

Ironijo poudari ponavljanje besede »super«, sicer v pomenu imenitno, odlično, a tu mišljeno ravno nasprotno, zbadljivo; s pogosto rabljenim slengizmom »tastari«, pisano in izgovorjeno skupaj, nekoliko slabšalno imenuje starše ali druge odrasle; s frazo »maminih sinčkov« zbada otročje in nezrele fante; pogovorna beseda »namontirane« in izpuščeni i pri »zvedela« pa kažeta na posnemanje govorjenosti v njegovem ekscesnem sociolektu.

Piksi in Pejo sta se spet spogledala.

»To nima veze,« je rekel Piksi. »Ti prekleti bobni so bili njegovi, razumeš? On jih je kupil.«

»Moj kurac jih je kupil. Še žvečilnega si ni znal nabaviti.«

»Utihni.«

»Ne me jebat,« je rekel Sani in se usedel k njima na klop (prav tam: 21).

Prijatelji Piksi, Pejo in Sani imajo kratka moderna imena oziroma vzdevke, družijo jih ljubezen do glasbe, čustvena vznesenost pa se močno odraža v njihovem govoru, predvsem v leksiki. Z vulgarizmom »kurac« izrazi jezo na splošno situacijo, z zaimkom moj pa pove, da je tako nizko, slabšalno mnenje o nekom le njegovo mnenje, saj z vulgarizmom nekoga poimenuje. Čeprav je zapisano, da jih je (bobne) kupil, v kontekstu razumemo, da jih ni kupil in to ugotovitev lahko

argumentiramo s povedjo, ki sledi prej omenjenemu vulgarizmu »Še žvečilnega si ni znal nabaviti« in iz katere lahko razberemo udeleženčevo nepraktičnost in nesposobnost, saj žvečilnega gumija pa naj bi res ne bilo težko kupiti.

»Odigran je tako do kurca, da ga še jaz komaj prepoznam,« je zašepetal Piksi. A bila je slaba tolažba. Čutil je, da v njem nekaj brbota kot voda, ki vre na štedilniku. Nekaj kislega in pekočega. Vse bolj je peklo in bruhalo in bolelo, Suzini lasje so potrkavali ob njena ramena, njena dlan pa se je znašla v objemu tipa iz reklame. /.../ Je moral vedno čakati in požreti, kar so mu vrgli na mizo? /.../ S Pejotom sta se pognala za Sanijem, vendar je ta rinil proti odru brez vsake milosti (Dim 2007: 54).

V dialogu in v notranjem govoru književnih oseb najdemo pogosto rabljene neknjižne, zaznamovane, slengovske ali žargonske besede, novotvorjenke, poslovenjene in prave tujke, narečne pokrajinske pogovorne besede: *štekati, pogruntati, špricati, bejbe, fotr, mat, keš, folk, budalo, prdec, bicikl, balanca, luzer, čik, bremza, šalčka, cajt, kul, PLAY, familija, zic, štumfi, sranje, okej*. Prepričljivost pa je opazna tudi v slogu in v jeziku. Avtor Distorzije ne izumlja jezika, da bi se približal »domnevni mladosti«, njegov jezik se zdi avtentičen, kajti z njim natančno določa posamezne situacije.

Že omenjeno eksczesno besedišče se med vrstniki ponavlja in občasno stopnjuje, glede pogostosti in glede zapisa pa je razporejeno neenakomerno in neenotno. Veliko je grobih slengovskih besed in besednih zvez: *napizditi, zajebati, jebati se, scati, zajebavati, spizditi, zajebancija, zajebana, prasec, fak, prifuknjen, zjeban, odigran do kurca, razvajena pička...*

Pogoste so angleške besede, ki so v sociolektu mladine že kar udomačene, na primer *overdose, play, sori, allstarke, kul, joystick, okej, joint, fak, bejbam, filling, bulšit, totalno...*

Presenetljivo veliko je tudi nemških popačenk, kot na primer *naštimat, šibati, štumf, špegu, kovter, štamperle, šalčka, bremza, šteker, cvikcange, pir, kikla, zic, ziher...*, nekaj manj pa je italijanskih besed, na primer *čao...*

Najbolj izrazita in značilna je leksika, v kateri najdemo splošne slengovske in žargonske izraze, na primer: crkniti, šibati, prfoks, luzer, luft, keš, fotr, folk, stari, faca, tastara, mat, bulan, glup, brezveze, serješ, superca (vse v *Distorzija* 2007).

Avtor romana, Dušan Dim, razloži, da je uporabil »navidezni sleng, ker je hotel izraziti pomen samouresničitve kot nekaj, kar je značilno človeško. Za kaj takega pa je jezik, torej sleng, ki je v večji meri opredeljen s svojo začasnostjo, neprimeren«. Utemeljuje, da hitrost sprememb slenga v sodobni družbi lahko dokaj hitro opazimo, če spremljamo komuniciranje mladih in njihov jezik, ki ga uporabljajo v spletnih klepetalnicah. Ob tem pa ugotavlja, da vsak sleng že v nekaj mesecih zastari (povz. Dim 2008: 49).

Kot drugi razlog za uporabo navideznega slenga avtor navaja poseganje po jeziku, ki oživlja občutek skupnosti, ki ta jezik uporablja, pa kljub temu ne vleče nase pretirane pozornosti. Zagotavlja, da jezik *Distorzije* nikoli ni bil mišljen kot napad na zborni jezik, da ga je uporabil »le kot neko mero odklona, ki ga zahtevajo teme anarhičnosti, stremljenja po svobodi, upora proti prevladujočemu toku in odziva na pretirano izumetničenost« (prav tam 2008: 50).

Pristnost, jezikovni izraz sodobne mladine in pripadnost skupinam kaže posebna skupina izrazov, »ki sodijo v domeno poklicnega žargona rokenrol glasbenikov in zaznamuje jezik glasbenikov«. Sem sodijo besede kot: *bend, distorzija, rif, feršteker, bekstejdž, šus, fendrca, štanca, basovski intro, žgati kitaro...* Zasledimo pa tudi izraze uporabnikov interneta, na primer: *surfati po forumu, viseti na liniji, naložiti stran, vklopiti grafiko...*, ki utrjujejo živost in pristnost in kažejo posebno povezanost med osebami, ki ta jezik uporabljajo. Prav s temi izrazi subkulturnih skupin pa postanejo te skupine bolj otipljive (povzeto po Dim 2008).

Besedilo je razgibano in pestro. Gosto je prepleteno s premim govorom, ki močno poudari raznolikost izražanja. Dobesedni navedki so večinoma kratke enostavne povedi, pogosto nepopolni polstavki in pastavki ali pa le enostavne dvostavne povedi, večinoma odvisniki, ki so v govornem izražanju običajni in preprosti. Pogosta so vezalna priredja (...in odšel, ... in ga grizel kot bučnico, ...in si

zavezal vezalko,) in predmetni odvisniki (... , da nekdo nima nič s tem, ..., kaj sem rekel, ..., da gremo s teboj) .

»On nima nič s tem,« je rekel in odšel.

»Kaj je rekel?« je vprašal Rudi.

»Vrniti moramo ključ.«

»Kdo nima nič s tem?« je vprašal Edi.

Pejo je potisnil prst v usta in ga grizel kot bučnico. »Kaj?«

»Rekel si mu, da nekdo nima nič s tem. Kdo?«

»Ne vem, kaj sem rekel,« je rekel Pejo. »Odpeljimo se zdaj do Piksija po te ključe.«

»Niso pri meni,« je rekel Piksi.

»Kje pa so?«

»Prinesel jih bom.«

»Gremo skupaj.«

»Ne,« je rekel Piksi. »To bom rešil sam.«

»Nočeš, da gremo s teboj?«

»Ne.«

Vsi so se obrnili vanj.

»Piksi nam mora nekaj povedati,« je rekel Sani.

Piksi je počepnil in si zavezal vezalko. Mogoče bi jo enkrat moral oprati?

Bila je črna kot oglje, »Kaj praviš?«

»Kje si prespal včeraj?«

»To ni tvoja stvar« (Dim 2007: 106).

V besedilu prevladujejo kratke, pogosto nedokončane povedi, ki pa so s svojo skladno pomenljivo ubrane z vsebino. Avtor razloži, » da je posegel po jeziku, ki oživlja občutek skupnosti, ki ta jezik uporablja, a nase ne vleče pretirane pozornosti« (Dim 2008: 50).

Vrtelo se je. Luči so se prižigale in ugašale. Dvignil se je, a je še naprej sedel. Rif. Ima ga! »Hevreka,« se je zadržal stari Grk. Mora jim to povedati. Z glavo je udaril ob steno. Fak, kje so sploh bili vsi? Muzika. Na Viču so še kmetje...vozijo se s traktorji... Lublana je bulana. Smeh. Ena punca.

Njen obraz se razteguje kot žele. Ima mogoče cigareto? Televizija. Črnci zmešani. Streljajo se. Briga ga. You cant knock me down. Peče. Fak. Cigareta. Ups, sori. Nisem hotel. Ta hodnik je ozek, tu sploh ne moreš hoditi. Kdo so ti ljudje? Legalize necrophilia. Gužva. Nekdo bruha v umivalnik. Bend. Kje je kitara? Kje je traktor? Lublana je bulana. Kdo je ta tip v špeglu? (Dim 2007: 98)

Daljše zložene povedi so redkost, a jih je ravno toliko, da je skladenjska podoba besedila razgibana in zanimiva.

Ko so že petindvajsetič začeli od začetka, je Edi s škornjem brcnil v zrak, iz stojala izpulil mikrofona in se začel tresti, kot bi bil pod težkimi elektrošoki (prav tam: 83). Ni se mogel spomniti nič drugega kot to, da je tip na reklami hodil naokrog z bejbo, s katero sta se smejala v vseh kadrih, na ulici, ko sta reševala nalogo, ko sta surfala po internetu, smejala bi se v glavnem še med sranjem na veceju, če bi bilo to posneto, ampak ni bilo; potem pa je ta tip na koncu reklame rekel: »Noro. Odslej si lahko vse kupiva kar prek...« (prav tam: 152).

Daljše zložene povedi so večinoma tri ali štiri stavčne, ki dokazujejo bogastvo in pestrost skladnje, saj avtor sam zapiše: »Z jezikom in slogom *Distorzije* sem poskusil ujeti eksplozivnost, dramatičnost in napetost punck roka kot glasbene govornice. /.../ Predvsem sem stremel po: kratkih, preprostih stavkih, očiščenih odvečnih pridevnikov, grobosti izražanja in prepuščanju goli sili občutkov« (Dim 2008: 2).

V romanu poleg zaznamovanih besed in enostavnih, preprostih, enostavnih in nepopolnih povedi beremo tudi besedne zveze in povedi, ki ne označujejo le obrobnega ekscesnega sociolekta. Zborni in umetnostni jezik sta ujeta v besedilo, med dialoge in največkrat pojasnjujeta, razmišljata ali čustvujeta. Piksijevo izražanje vsebuje vrsto retoričnih figur, ki nastopajo v funkciji semantičnih značilnosti umetnostnega jezika.

- 1) »*Motna rjava svetloba se je razlezla po prostoru. Piksi je odložil kovček na tla in nekaj ga je rahlo, narahlo pogreblo. Ja, tu je bilo res drugače. Tu je njegova glava pripadala samo njemu*« (Dim 2007: 17).

Zaporedna pridevnika *motna rjava* poglobita pomen (uporabljen je **pomenski popravek**), v naslednji enoti se ponovi in poglobi načinovni prislov... *nekaj ga je rahlo, narahlo...*(**ponavljanje**), s ponovljenim tu /.../ *tu je bilo res drugače. Tu je njegova glava pripadala samo njemu...*izrazi **popredmetenje**.

- 2) »*Piksi se je usedel na tla. Poskušal se je prebiti čez labirint ene izmed bratovih pesmi. Ustavil se je pri nerazumljivem verzu, se presedel na mrzlem betonu, naslonil na kartonsko škatlo in takrat je iz zvezka zdrsnil prepognjen list papirja. Nič ni plapolal po zraku, samo padel je na tla kot polomljen svinčnik*« (prav tam: 22).

Z **brezzvezjem** /.../ *ustavil se je /.../, se presedel /.../, naslonil na ...*opisuje in stopnjuje dramatičnost pripovedi.

- 3) »*Dežne kapljice so ju božale. Bila sta premočena kot šolski gobi. Veter je tulil med železom. Mrak je gortal zvezde, iz dvorane so žuboreli glasovi, onadva pa sta si zrla iz oči v oči*« (prav tam: 232).

Pomensko stopnjevanje izražajo tudi kratke zaporedne enostavčne povedi.

- 4) »*Vse, kar odnašam s seboj, je eno samo poletje. Deževno poletje, ko sem bil star 15 let. Država je razpadla, zakoni niso več veljali, na ulicah smo bili sami. /.../Bendi so nas učili, da moraš hoditi po svoji poti, da moraš biti poseben, da moraš biti svoboden. /.../ Imeli smo muziko. Imeli smo ritem. Imeli smo vse*« (prav tam: 23).

Večkrat se v besedilu pojavi poudarjeno ponavljanje, najpogosteje andiploza, ki je v ponovitvi na začetku nove enote še okrepljena ...*eno samo poletje, deževno poletje...*, prav tako pogosto je ponavljanje hkrati s stopnjevanjem ...*da moraš hoditi po svoji poti, da moraš biti poseben, da moraš biti svoboden...* ali na primer paralelizem, ki nastane, ko se isti pojem opiše na več načinov in z različnimi besedami...*Imeli smo muziko. Imeli smo ritem. Imeli smo vse*.

Stilistika zgoraj navedene sinonime, nizanje izrazov z enakim pomenom (pleonazem)¹² šteje za slogovno slabost, pragmatika o tem sodi drugače (Zorman 2005: 86). »Tu velja, da nobena izbira ni naključna, vsaka je retorično sredstvo, ki je v relaciji z izven jezikovnimi dejavniki sporazumevanja« (prav tam 2005: 86). Izkoriščanje zvrstnosti pomeni tudi izbira izrazov in ima »s pragmatičnega vidika vsak zakaj svoj zato« (prav tam 2005: 86).

V zgoraj navedenem primeru 4 imamo ponovljeno nizanje sinonimov (imeli smo), nato nizanje izrazov z enakim pomenom (muziko, ritem), tretjič pa ponavljanje in stopnjevanje hkrati z novim, pomensko splošnim izrazom (vse), ki je smiselno le v kontekstu. Od bralcev pa je odvisno, ali te značilnosti v besedilih opazijo.

- 5) *»Hodil je naokrog kot klateški maček, ki išče žrtve.
Kimal je in se guncal kot obesek plešočega Elvisa na avtomobilih.
Cepali so na tla kot prenažrte muhe«* (prav tam: 83).

Izmed mnogih primer/komparacij v besedilu navajamo le tri krajše, ki primerjajo nek navedeni pojav z drugim, podobnim, primerjana pojava pa sta med seboj povezana s primerjalnim veznikom kot.

6.2 Govor Piksijevih staršev

- 1) *Stari je smrčal pred tevejem, mat je drgnila posodo. /.../ Že petnajst let je poslušal te zvoke.*
- 2) *Bil je stari. Spet je tolkel po vratih.
»Narkoman!« je tulil z druge strani. /.../*

---

¹² Pleonazem ali preobilje/izobilje – nizanje izrazov z enakim pomenom, pojem se lahko hkrati opiše z več pomensko sorodnimi izrazi, včasih se uporablja za dodatno izpostavljanje nečesa. (povz, po SSKJ)

»Odpri, drugače bom razbil vrata!« se je zadržal stari. »Zadnjič ti rečem, prihajam noter!«

3) *»Ti ...ti...« je sopel stari. »Kaj si požrl? Katera droga je to?«*
»Muzika.« je rekel stari in ga odrinil. Vrgel je veliko enciklopedijo na posteljo. /.../ »Misliš, da sem budala? Kam si spravil tu svojo drogo?« /.../ Iz kuhinje je pridirkala mat.

»Saj nimaš nič s tem?« je vprašala. »Utihni,« je rekel stari. »Jaz sprašujem!« (Dim 2007: 7 – 11)

Iz zgornjih odlomkov lahko razberemo sociolekt Piksijevega očeta. Določajo ga posebne življenjske razmere Piksijevih staršev, »še posebej je značilen njun pogled na svet [moški vlada, ženska je podrejena], v katerem se govorci gibljejo v kontinuumu od družbenega dna [brezdomci] prek fizičnih delavcev do bolj kvalificiranih zaposlitev s poklicno izobrazbo« (Skubic 2005: 209). Za skupine govorcev z manj družbene moči, torej za govorice nižjega družbenega sloja, so tipični obrobni sociolekti, ki deklarativno priznavajo »večvrednost« kulturnega sociolekta, kljub temu pa čutijo do svojega sociolekta izrazito lojalnost. V teh sociolektih je disfemizem nekaj vsakdanjega, je goli izraz čustvene angažiranosti (Skubic 2005: 201).

»Na glasovni, slovnični in leksikalni ravni so obrobni sociolekti izrazito geografsko razčlenjeni« (prav tam 2005: 209), kar se v veliki meri odraža tudi v mestnem obrobnem sociolektu Piksijevih staršev. Npr.:

4) *»Ti boš mene zajebaval, drogeraš,« je rekel stari in izginil v predsobo. Mat je pobrala enciklopedijo. Zazrla se je v Piksija s tistimi svojimi izmučenimi očmi, pod katerimi so sence ležale kot uteži.*

»Vidiš, kaj si mi spet naredil?«

»Veš, da pride nazaj,« samo po pivo je šel v hladilnik.

»Ne govori tako« (Dim 2007: 12).

Pri skladnji je značilna večja preprostost [manjši stik z zahtevnejšimi žanri], ki se kaže v preprostejših povedih, krajših stavkih in preprostem besednem redu. Značilna prvina tega sociolekta je disfemizem, ki je kot izraz čustvene

angažiranosti nekaj povsem vsakdanjega v govorici Piksijevega očeta. Vsakdanji sta nam neolepšana leksika in čustvena odzivnost Piksijevega očeta, ki si je kot moški v tedanjem vrednotenju svojega družbenega okolja in kot »poglavar« družine vzel glavno besedo.

5) *»In danes, kje si bil, kje?« se je zadržal stari. /.../ »Kaj mora urejati med šolo petnajstleten mulc, ki ga ne morem poslati niti po cajtnge?« /.../ »Gužvam se, zgubljam čas, vstajam, gledam mamó, ki je nonstop objokana, kot da se utaplja. Vse zastonj, vse zato, da ti brcaš v usrane kontejnerje. Vse zato, da mi pred vso šolo delaš sramoto.« /.../ »Če že špricaš, delaj to tako, da te ne vidijo« (v Dim 2007).*

Sociolekt Piksijevega očeta že na prvi pogled označujejo tudi zaznamovane pogovorne besede, popačenke, germanizmi in vulgarizmi.

6) *»Samo to se še manjka, da iz tega nastane kakšna kurčeva knjiga, je rekel stari, dvignil daljinca in ga spet spustil ob mizo. »Popizdil bom brez daljinca.« /.../ »Jebeš knjigo,« je rekel stari, se dvignil in zagozdil palca ob pas (Dim 2007: 213).*

Piksijeva mati, ki je večinoma imenovana s slengovsko okrajšavo »mat«, brez končnega i, nikoli ne izreče vulgarizma, le kakšno slengovsko ali pogovorno zaznamovano besedo, na primer besedo »punca« (prav tam: 213), je predstavljena kot ljubeča, a preplašena mati in žena.

7) *»Ne govori tako,« je rekla mat. »Lahko se zgodi vsakomur. In mi moramo rešiti, kar se je zgodilo nam.« Vzdihnila je: »Skrbi me. Vse se odvija narobe. Kot primer iz kakšne knjige smo« (prav tam: 213).
»Če boš moral na zdravljenje, ti bova stala ob strani. Rešila te bova, rešila. /.../ Izvlekla te bova iz te slabe družbe« (prav tam: 213- 214).*

6.3 Govor tretjeosebnega pripovedovalca v umetnostnem besedilu

Z izrazom kultivirani sociolekt zajamemo tradicionalno govorico več vrst skupin govorcev, ki sprejemajo pravila dominantne kulture kot svoja, kajti na slovnični in na glasovni ravni se kultivirani sociolekt približuje standardni izreki.

Sociolekte, ki skušajo »izstopiti iz prevladujočega družbenega razmerja sil in do njega zavzeti distanciran, brezbrizen, kritičen odnos,« imenujemo ekscesni sociolekti [po SSKJ beseda označuje »prekoračenje dovoljenega v ravnanju ali vedenju«], kjer je raba vulgarizmov in jezikovnih inovacij pogosto pretirana. Ekscesni sociolekti se od obrobnih ločijo po ti. **releksikalizaciji** (ko družba z alternativnimi vrednotami pojme iz skupnega jezika preimenuje z izposojenkami, arhaizmi, inovativnimi tvorjenkami, z metaforičnim in metonimičnim sprevačanjem pomena splošnim besedam). Zakon ekscesnega socioleka je **intertekstualnost**, torej hotena zamenjava in mešanje leksemov na ravni domače – tuje oz. knjižno – neknjižno, staro – novo« (povz. po Skubic 2005: 215).

Glede na razmerje do pripovedovanega, ko je pripovedovalec posrednik med dogajanjem v pripovedi in bralcem, ko se pripovedovalec spusti na raven ene, navadno osrednje književne osebe in misli in ideje pripoveduje skozi njene oči, govorimo o tretjeosebne, vsevedne ali avktorialne pripovedovalca. Vsevedni pripovedovalec lahko pripoveduje z vzvišene pozicije ali pa z ravni posameznih literarnih oseb in ravno ta zmožnost ga razlikuje od personalnega pripovedovalca, ki je omejen le na eno osebo.

Tretjeosebni pripovedovalec v umetnostnem besedilu Distorzija z izposojenkami iz drugih jezikov, iz narečij, z arhaizmi, inovativnimi tvorjenkami in s sprevačanjem pomena splošno znanim besedam uporablja ekscesni sociolekt.

- 1) *Muzika. Bila je tudi del njegovega življenja. Tudi on ni poslušal komerciale. Že v osnovni šoli mu je dol viselo to, kaj je in in kaj je out (okej, do konca sedmega razreda je znal osebno izkaznico Robbieja*

Williamsa na pamet). Poslušal je punk in hip-hop in vse te bende, hodil je na koncerte na Metelkovo» (Dim 2007: 23).

»Ker gre za jezik resocializacije, so v ekscesnem sociolektu vedno navzoči sledovi primarne socializacije. Ti sociolekti nimajo lastnih celovitih slovničnih in fonetičnih sistemov, temveč v skladu s svojimi alternativnimi vrednotami releksikalizirajo plasti obstoječih obrobni ali (nad)kultiviranih sociolektov. Zato lahko kljub omenjeni težnji po družbeni izmuzljivosti v resnici še vedno govorimo o obrobni in kultivirani ekscesni sociolektih« (Skubic 2004: 304).

- 2) *»O Toniju je razmišljal tudi zdaj, ko se je znašel v počasnem posnetku pekla. Veliki kazalec oranžne ure nad tablo se je z velikim naporom rahlo stresel in spet obstal. Fak, postalo je jasno, da te preklete biologije ne bo nikoli več konec. Stara je spraševala in sošolci so se izmenjavali pred tablo. Piksi ni imel pojma, o čem so govorili. Protoplazma, citoplazma, panožice... vse je bilo nepomembno. Toni je bil moron na kubik. Če bi ga slišal Johnny, bi samo zatulil nanj: »Kreten, moja zajebana stara mama poje boljše kot ti!« In mu razbil kitaro na glavi. Sto milijonov procentno bi bilo tako« (prav tam: 36).*

Z neknjižnimi besedami (preklete, kubik), z vulgarizmi (zajebana, kreten), s prevzetimi tujkami (fak), s sprevačanjem pomena besedam (stara) in z inovativnimi besednimi zvezami tretjeosebni, vsevedni ali avktorialni pripovedovalec (sto milijonov procentno) kaže intertekstualnost, ki velja za zakon ekscesnega sociolekta. Pogosto pa nastopi v kultiviranem sociolektu, še posebno, ko izraža občutke in čustva.

- 3) *»Z dlanjo je drsel po ograji in jo v ritmičnih presledkih dvigoval, kakor so si sledili spoji med betonskimi bloki. Vsak dotik je bil knjiga zase. V betonu je bilo vrisano neprodušno zimsko jutro, napolnjeno z mrazom, ki je rezal kot britvica, in skalami v Piksijevem želodcu zaradi napovedanih kontrolk. Zapisano je bilo sobotno jutro sredi pomladi, ko so v zraku krožile vonjave nabuhlih cvetov, on pa je moral na športni dan zaradi nadomeščanja. Ohranjena je bila tudi bledovijolična*

svetloba sončnega vzhoda, ko se je nekega septembrskega dne velika žareča krogla za njegovim hrbtom nežno usedla na zemljo. V ritmu se je dotikal ograje in svojih spominov in si mrmral melodijo» (prav tam: 159).

Jezik tretjeosebnega pripovedovalca v *Distorziji* je iskren in neposreden, je slikovit in se pogosto upira dominantnemu jeziku in njegovim vrednotam. Zaradi svoje agresivnosti (množične rabe vulgarizmov) je deležen kritik, po drugi strani pa zaradi duhovitosti in inovativnosti vzbuja simpatije. Sproščeno jezikovno vedenje pripovedovalca besedilo bralcu približa in poglobi doživljanje.

7. Analiza sociolektov v romanu *Pink*

Velika zanimivost romana *Pink* je narečni pogovorni jezik, ki vsebuje tudi slengovske izraze. Protagonisti govorijo spontano, brez priprave, kar se redko zapiše celo v umetnostnih besedilih. Jezik je močno pokrajinsko obarvan, z mnogimi narečnimi izrazi in izposojenkami iz drugih jezikov, z značilno fonetiko in redukcijami samoglasnikov. To zapisano severnoštajersko narečje s slengovskimi izrazi, tipičnimi za pripadnike iste interesne ali poklicne skupnosti, ki izražajo »človeško nagnjenost k pripadanju grupi« (Skubic 2005: 136) lahko uvrstimo med obrobne in ekscesne sociolekte (Skubic 2003: 303).

Narečno-pogovorni jezik Maribora s slengovskimi in drugimi, za čas, okolje in okoliščine značilnimi izrazi, s pogovorno stavčno skladnjo in neknjižno naglaševanje so posebnosti in značilnosti romana *Pink*. Leksika obsega prvine ekscesnega sociolekta mlajše (Janca in vrstniki) in starejše (mati, oče) generacije, in temelji na obrobem pokrajinskem sociolektu.

7.1 Kratka vsebina *Pink*

Pink je knjiga, ki živo in duhovito prikaže odraščanje in življenje v sedemdesetih letih v prejšnji državi Jugoslaviji. Spremljamo obdobje odraščanja osrednje književne osebe Jance in spoznavamo tipične najstniške probleme. Avtorica komično prikaže tudi tedanjo delavsko družino in družbene razmere, značilne za takratni Maribor, pa tudi za kakšno drugo slovensko mesto v tistem času.

Roman se začne s pionirsko prisego glavne književne osebe, sedemletne Jance, in humorno prikaže žalostne nerodnosti ob tem svečanem dogodku. Spoznamo dekličino zavedno delavsko družino: očeta, mamo in sestro Vesno. Janca odrašča, zgodba se nadaljuje in prepleta s pomembnimi osebnimi in zgodovinskimi dogodki in s težavami ob sprejemanju lastnega videza, Janca je namreč že v osnovni šoli veljala za najvišjo v košarkarski ekipi, a žal tudi za najbolj nerodno. V srednji šoli edina v razredu še ni imela fanta, vedno je zardevala [od tod ime *Pink*] in izbirala same napačne življenjske poti. Komično je prikazano tudi nakupovanje v tujini, v *Avstriji* [poudarek dodan] in celo dogajanje okoli bolezni takratnega predsednika Tita.

Dogodki, spoznanja in izkušnje ob koncu socializma, pred razpadom Jugoslavije, so prikazani duhovito in kot pravi avtorica sama, »z mnogimi avtobiografskimi potezami« (Vidmar 2010).¹³

7.2 Govor Jance

Janca živi v delavskih blokih na obrobju Maribora. Spremljamo jo od osnovne šole, od sprejema v pionirsko organizacijo, do propada prejšnje države Jugoslavije. Avtorica prikaže obdobje odraščanja glavne protagonistke Jance, in sicer od prvošolke do srednješolke, ki ves čas govori narečno-pogovorni jezik

---

¹³ Uspešnica *Pink* Janje Vidmar je izšla leta 2008, z večernico je bila nagrajena leta 2009, kot posebna darilna izdaja, ki je naš vir, pa je leta 2010 izšla v Zbirki Zlata bralka, zlati bralec.

Maribora, v dobi najstništva tudi s slengovskimi in drugimi za čas in okolje značilnimi besedami in besednimi zvezami:

Kero?... v pomenu katero,
...*tak al tak*...v pomenu tako ali tako,
...*ker se je moja seka htela*...v pomenu, ker se je moja sestra hotela,
...*zezajo*....v pomenu zafrkavajo,
...*To ni fer, zaka ma*... v pomenu To ni pošteno, zakaj ima,
...*ko da nisl od vajidveh*...v pomenu kot da nisem vajina,
...*tršica*...v pomenu tovarišica (učiteljica),
...*kolko koštajo?*.... v pomenu koliko stanejo,
...*da nem nikol več* ...v pomenu, da ne bom nikoli več,
...*ziher*...v pomenu gotovo,
...*vun*...v pomenu ven,
...*štekle*... v pomenu čevlje z visoko peto,
...*čaga*...v pomenu zabava,
...*čist fertik*...v pomenu popolnoma preč,
...*žuta bom*...v pomenu rumena bom,
...*spizdima*...v pomenu izginiva,
...*je ratala*...v pomenu je uspela,
...*friški luft*...v pomenu sveži zrak.

V besedilu se poleg zgoraj izpisanih neknjižnih besed pojavijo tudi vulgarizmi in psovke, kot na primer: *jebela*, *fukičke*, *fukič*, *zajebavate*, *fukjena*, *prokleta pijandura*, *pijanico jedna*.

Različne spremembe in opuščanja samoglasnikov zaradi redukcije in asimilacije ali zaradi narečnih značilnosti, specifični izrazi po lokalni izreki, izpuščanje i v predponi iz in poenostavitve ustvarjajo videz govornosti tudi izven dobesednih navedkov premege govora. Na primer: *satan prokleti* (satan/vrag/vražiček presneti), *na pisker ostrizeno* (na lonec/na paž pristrizeno), *bi bli že vsi hin* (bi bili že vsi preč), *prešverco* (pretihotapil), *bitls* (v pomenu s košato pričesko...), *futro* (zjutraj), *flek* (madež), *prilimalo* (prilepilo), *puža moja* (deklica moja), *kremšnite*

(kremne rezine), *protekcija* (privilegij), *ajmer* (vedro), *toti* (ta), *neme basat* (ne me zafrkavati), *bo popravo* (bo popravil).

Dobesedni navedki so za neveščega bralca in slabšega poznavalca narečja kar zahtevno branje in bi bila pojasnila želena, marsikomu, predvsem mlajši generaciji (predvsem neštajerski) pa celo potrebna. Npr.:

- a) »*Ko šiša vrata, zbriši si črno dol z ok!*« (Čustvenemu vzkliku, koga le zanimajo/brigajo vrata, ki pomeni popolno nezainteresiranost za vrata, sledi jasen ukaz, naj si obriše naličene oči.)
- b) »*Če te ata vidi, te obesi!*« (Pogojniku sledi grožnja, ki je v pogovornem jeziku pogosto rabljena, a nikoli dobesedno mišljena, vendar pa v danem trenutku in okoliščinah zelo močna in huda, kar pa pomeni, da je oče ne bi zares obesil, je pa ta prekršek zanj in na splošno zelo zelo resen.)
- c) »*Maš balonar?*« »*Kje maš vrečko za copate?*« »*Jutri ma država rojstni dan.*« (V pogosti vokalni redukciji nenaglašeni samoglasniki onemijo, npr.: *maš* (imaš)*balonar*, *maš*(imaš)*vrečko*, *ma*(ima)*država*.)
- d) »*Vesna, si čula, mala poje v pevskem, daj hitro mantl! Ko pridemo domov, boma mele šolo za cigarete! Pa ne pij malinovca gor, ko ti je potem vedno slabo!*« (Značilni so specifični izrazi po lokalni izreki: *čula*, *boma mele*; raba popačenk: *mantl* in različna opuščanja ali spremembe samoglasnikov zaradi redukcije ali asimilacije, npr.: *gor* v pomenu *potem*.)
- e) »*Kaj vidva z atejom ne bota ponosna na mene?*«
»...*zlatomamino, si boš zapomnla?*«
»*Kak te nisn tega vidla? Ki je cvirn?*«
»*Ka te jaz vem, kaj vedno mene sprašuješ?*«
»*Zaj sn jaz na vrsti, ati, vš!*«

Specifični izrazi po lokalni izreki: *nisn*, *sn*, *zaj*; raba popačenk: *šuhe*, *cvirn*; pogosta je raba okrajšanih narečnih vprašalnic: *kaj*, *kak*, *ka*, *ki*, *kero*; raba končnice -om: *atejom*;

sklapanje oziroma novotvorba: *zlatomamino* ustvarjajo videz pristnosti, govornosti in hkrati posebno različico ekscesnega sociolekta, ki temelji na obrobnem sociolektu. Vsa odstopanja so popolnoma nesistematična (gre za vplive mariborskega pogovornega jezika, ki nima ustaljenega, fiksne sistema, kot ga imata narečje ali knjižni jezik) in se različno pogosto uporabljajo tudi v knjigi.

Mariborska mestna govornica¹⁴ s skladenskimi značilnostmi mariborskega pogovornega jezika, glasoslovne, leksikalne in druge značilnosti Jancinega jezika se prepletajo skozi celotno besedilo. Npr.:

...da tota naša nena nosi... značilno narečno zanikanje v pomenu, da naša ne nosi, ...blizu nena spustijo...v pomenu, da komu ne dovolijo blizu koga, ...kak te nisl tega vidla.... značilen besedni red za ... kako to, da tega nisem videla (Vidmar 2010).

Ne le leksika, *kot smo že omenili* [poudarek dodan], tudi pogovorna stavčna skladnja in neknjižno naglaševanje sta za slabšega poznavalca narečja zelo zahtevno branje. Za razumevanje narečnih besed, tujk, popačenk in še česa, bi bila pojasnila, *že danes, s časom pa verjetno še bolj* [poudarek dodan] nujno potrebna.

Z vidika jezikovne zvrstnosti lahko Jancin govor ločimo v dve obdobji: obdobje rabe vsakdanjega narečnega besedišča in obdobje rabe mariborske mestne govornice.

Primer 1): » *Samo meni tu nekaj nena štima,« je plaho /.../ Pa cerkev da laže. Cerkev pa vrjame v Boga. Kak je pol zaj to, da smo vsi mi teozofi od boga, pa delamo za druge, v Boga pa nena smemo vrjet?« (Vidmar 2010: 110)*

Za drugo obdobje štejemo tisto, ko se z deklčinim odraščanjem spreminja tudi njeno izražanje, in sicer v ekscesni pokrajinsko obarvani sociolekt, za katerega so značilni disfemizmi in marsikdaj tudi vulgarizmi, ki pa jih Janca ne uporablja. Le dvakrat se ji zareče.

---

¹⁴ Mariborska mestna govornica se je razvijala pod vplivom treh narečnih baz, tj. štajerske, panonske in koroške (Valh Lopert 2008 : 124).

Primer 2) »Pizda!« se Janci ni ljubilo prepirati o kritičnih točkah. /.../
»Spizdima!« je zacvilila v strahu za svoj dolgi črni suknjič (prav tam: 130
– 131).

Iz zgoraj navedenega primera 1) lahko razberemo, da Janci, prvoosebni pripovedovalki (sebe poudari z daljšo obliko osebnega zaimka na začetku stavka z »meni«) ni smiselno oziroma ji ni razumljivo dogajanje okoli Cerkve in njenih naukov. Svoje dvome zaključí na videz naivno z retoričnim, lahko bi rekli tudi ironičnim, vprašanjem »...v Boga pa nena smemo vrjet?«

Interpretacija primera 2) nam pokaže odraščajočo Janco in njen strah za svoj »dolgi črni suknjič«, za tiste čase značilno trendovsko oblačilo mladine. Iz obeh ekspresivnih čustvenih vzklikov »pizda« in »spizdima«, ki sta pravzaprav vulgarnizma, značilna za ekscesni sociolekt mladih, pa lahko razberemo, da Janca ni več majhna deklica, saj deklice takih besed niso uporabljale.

Primer 3) »Nena vidim, čuj, nič nena vidim!« Z vzkliki sta privabili še več pesti željnih in namesto od pipe miru se je kadilo od dotoka sveže krvi. »Pazi fukiča, nož ma!« je odmevalo po parku. »Čuj, stihajo se!« je sošolka Nada na lepem spregledala in Janco silovito potegnila za sabo. Tekli sta vso pot čez most, prek Glavnega trga in po Poštni ulici do teatra (Vidmar 2010: 92 – 93).

S čustvenim vzklikom »čuj« prekinjena poudarjena ponovitev »nič«, torej ne značilne pokrajinske strukture »nena vidim«, v pomenu ne vidim, je pomensko jasno razberljiva poved, ki jo sobesedilo »Z vzkliki sta privabili še več pesti željnih...« potrdi, dopolni in omogoči razbrati bistvo tudi z razumevanjem figur, kot npr. »pesti željnih«, v pomenu 'na pretep pripravljenih'.

Del stilistike kot vede, ki se ukvarja z načinom pisanja, se ukvarja s stilom tudi na ravni povedi oziroma stavka. Govorimo o skladenjskih figurah oziroma o skladenjskem slogu, ko gre za posebno oblikovanje besednih zvez, stavkov in povedi. Z razbiranjem in razumevanjem posameznih skladenjskih oblik, »ki jih z nekakšnim strahom razvežemo z interpretacijo, ki jo omogoča sobesedilo,

odkrivamo bistvo sporočila« (povzeto po Pogorelec b.l.: 67), saj so prav skladienske figure v Jancinem izražanju zaradi svoje pojasnjevalne, poudarne in emotivne vloge zelo pomembne.

Primer 4) »Farbam, pa še kmetica sn,« je pred sošolko Nada razgrnila kozmično zaroto proti sebi.

»Pa grda si tudi,« ji je sošolka Nada pomagala razširiti dejstva.

»Pa še mama me je namlatla, ko je zvohalo, da sn za dedka Mraza v stolni cerkvi Jezusa fehtala za skije,« je Janca na seznam krivic dodala še božjo izdajo (Vidmar 2010: 51).

Prvo navedeno zgornjo figuro interpretiramo kot stopnjevanje in pretiravanje hkrati, »Farbam, pa še kmetica sn...« /.../ »Pa grda si tudi...« /.../ »Pa še mama me je namlatla...«, ki dobi ironičen pomen, kar pokaže tudi ponavljanje pogovorne vezniške oblike pa: »...pa še kmetica sn. Pa grda si... Pa še mama...«. Ironično je tudi »fehtanje« boga za smučke, saj se boga ne prosi za materialne, za tiste čase luksuzne stvari, ampak kvečjemu za duhovne, nematerialne. Vrhunec pa doseže s t. i. božjo izdajo, ki vso umišljenost in neresnico še bolj ironizira.

Figure se pogosto uporabljajo tudi v vsakdanjem pogovornem jeziku, a so že tako udomačene, da jih po navadi niti ne opazimo, v umetnostnem besedilu pa njihova funkcija nudi še bolj široko in poglobljeno interpretacijo. V Jancinem izražanju so pogoste in večkrat ironično obarvane, saj s smehom ali celo posmehom razbijajo resnobnost trenutka.

7.3 Govor Jancinih staršev

1. »Jancin proletarski ata ni znal voziti niti bicikla, dober je bil samo v terenskih debatah, še posebej, kadar sta ga zapeljala špricer ali dva« (Vidmar 2010: 10).

2. *»Ka čuje, ka čuje,« je rohnal ata. »Naj me čuje, jaz se nikoga ne bojim! To je vse ena vlka šisa!« /.../*
3. *»Prokleta pijandura, zapil si laboda!« Je siknila mama in hotela z enim samim zamahom podreti vse kozarce in steklenice v šanku (prav tam: 21).*
4. *»Jebela, kaj smo se zato borili s Švabi?« je mama zarjovela staro socialistično formulo (prav tam: 29).*
5. *»Ka te jaz vem, kerih! Stari je bolan, vi se pa tu vsi skup zajebavate, jebem vam sunce!« (prav tam: 72)*

Po Skubicu in sociolingvističnem pristopu, ki jezik definira po govorčevem položaju, lahko za oba Jancina starša rečemo, da govorita obrobni mestni sociolekt. Oba pripadata nižjemu družbenemu sloju, kar razberemo tudi iz poimenovanja *»Jancin proletarski ata«*. To ugotovitev dopolnjuje razumevanje prenesenega pomena besedne zveze *»sta ga zapeljala špricer ali dva«*, kar razumemo v smislu, da je Jancin oče alkoholik. Oboje pa lahko dodatno argumentiramo z očetovim rohnenjem in glasnim pogumom: *»Naj me čuje, jaz se nikoga ne bojim!«* Oba starša sta uporabila neknjižne besede, slengizme in vulgarizme: *zajebavati, jebati, bicikel, špricer, pijandura, jebela, prokleti*, ki so prav tako značilni za govorce nižjega družbenega sloja.

7.4 Govor tretjeosebnega pripovedovalca v romanu *Pink*

Tretjeosebnega pripovedovalca v romanu *Pink* določata kultivirani sociolekt, ki sprejema pravila dominantne kulture in kulturni jezik, ki je predviden kot jezik zahtevnejših govornih položajev za vse pripadnike družbe (Skubic 2004: 301). Kultivirani sociolekti so zelo blizu kulturnemu jeziku in izražajo razmerje

družbenih skupin do standardnega jezika, pri čemer so pričakovanja standardnosti v posameznih žanrih kulturnozgodovinsko spremenljiva. Z izrazom standardni jezik pa mislimo na jezik določene družbeno priznane kakovosti, ki jo je treba doseči (Skubic 2009: 2).

Slovenski pravopis (2001) pravi, da se »standardni jezik goji kot vsenarodno sredstvo sporočanja, ki ima naravno, živo govorno podstavo v osrednjem delu Slovenije in je zato drugačen od naravne, žive jezikovne rabe, ki jo ima za svojo podstavo.« Raba standardnega jezika pa je v SP 2001 definirana kot »namenjeno za tiskana besedila vseh vrst«. Zahteva po standardnosti je povezana z zahtevnostjo danega žanra, le ta pa je stopnjevana, saj bolj kot je žanr zahteven, strožje so zahteve glede standardnosti uporabljenega jezika. Vsak dejavnik torej zahteva določeno, tipično lastnost standardnega jezika. Npr.:

- A) *»Boleče se je zavedala svojih bednih rdečih hlač iz tkanine, ki je med premikanjem prasketala kot novoletna pirotehnika. Sramovala se je Vesnine stare bluze s širokimi manšetami in oblečenimi gumbi. Saškino tesno krilce iz kavbojskega platna je odpadlo, ker je obtičalo nad kolena« (Vidmar 2010: 41).*
- B) *»Ko bi le brez zvez in poznanstev pristala v ekipi največjih mariborskih propalic. To so bile njene sanje. Medtem ko je sosedova mladina brusila duha bratstva in enotnosti v delovnih brigadah, je Janca sanjarila, kako sošolci merijo njen od čag in pijančevanja razdejani obraz« (prav tam: 69).*
- C) *»Ata je na dušek zvrnil borovničke. Zaklel se je, da bo iznašel sistem za zravnvanje slike na televizorju. Kupil je sobno anteno in nanjo z vrvico privezal vilice. Po rahlem izboljšanju je dodal še žlenco« (prav tam: 87).*
- D) *»Včasih je srečala Cveleta, vendar se je čarobni občutek razblinil v suhoparno nizanje stavkov in izmikanje pogleda. Pajo se je s svojim dekletom*

odselil v Ljubljano, Gojs je po Partizanski paradiral z nekaj let starejšo punco. Obdobje frikovske odisejade je zašmiral čas« (prav tam: 121).

Kultivirani sociolekt tretjeosebne pripovedovalca ima večji obseg besedišča kot obrobni ekscesni sociolekt, a ožjega kot ga obsega zborni knjižni jezik, kar potrjuje, da so govorce kultiviranega sociolekta osredotočeni predvsem na splošna življenjska področja, njihova pozornost pa je bolj razpršena, širša, usmerjena na celovito okolje, ki jih obdaja.

Tudi besedila, napisana v kultiviranem sociolektu, imajo znaten delež besed, ki niso del kulturnega jezika (slovenska teorija zvrstnosti bi jih povečini poimenovala neknjižne pogovorne). Te besede so specifične za intimni kontekst in ponazarjajo razliko med kulturnim jezikom in sproščenim kultiviranim sociolektom. Na primer:

- A) »*bednih rdečih hlač*« – po SP 2001 slabšalno, zaničevanja vredno
- B) »*propalic*« – po SP 2001 neknjižno, ljudsko, slabšalno, pokvarjen, moralno propadel človek, »*čag*« – narečno zabav
- C) »*zravnnavanje slike*« – umirjanje, uravnnavanje
- D) »*punco*« – po SP 2001 neknjižno pogovorno za deklet; »*frikovske odisejade*« – slengizem; »*zašmiral čas*« – popačenka iz nemščine, zapackal čas

V kultiviranem sociolektu je le malo ponavljanih besed, veliko je samostalnikov, tudi abstraktnih, vsebuje pa tudi znaten delež neknjižnih, problematičnih besed, ki glede na temo, žanr in bralca ne sodijo v kulturni jezik. Tako besedišče je lahko zaznamovano z narekovaji ali z drugačno pisavo in tako opozarja na uporabljene besede, ki pa kljub temu sodijo v kultivirani sociolekt, ne sodijo pa v zborni knjižni jezik.

8. Povzetek empiričnega dela (oz. raziskovanja jezika izbranih romanov)

Analizirali smo jezikovno podobo treh sodobnih slovenskih mladinskih romanov, ki jih uvrščamo med socialno-psihološke, saj realistično prikazujejo vsakdanje življenje in problematiko najstnikov v določenem okolju in času. Teme, ki jih prikazujejo, so tako imenovane tabu teme, o katerih se še nedavno ni govorilo, še manj pa pisalo. Danes so, tudi s pomočjo tovrstne umetnostne mladinske literature, problemi posameznikov in skupin nekega družbenega časa in okolja, ki potrebujejo družbeno pomoč, vedno bolj odprti.

Sodobno tematiko spremlja oziroma izraža tudi sodoben jezik. Najočitnejšo razliko med klasičnimi in sodobnimi besedili je bilo pričakovati v leksiki, kjer je že na prvi pogled opazna kvalitativna in kvantitativna razlika. Iz jezika sodobnih del izstopajo neknjižne besede, ki pokažejo, kaj in kdo je kdo. Odstopanja od pisne norme standardnega jezika so navadno precej nesistematična in kažejo predvsem to, kako se je pisec vživel v situacijo.

Spoznavali in razbirali smo vrste in značilnosti sociolektov posameznih protagonistov in ugotavljali njihovo funkcijo. Poleg kultiviranih (profesorica Pirnatova v *Lažnivi Suzi*, tretjeosebni pripovedovalec v *Distorziji* in tretjeosebni pripovedovalec v *Pink*) smo analizirali tudi mestni obrobni sociolekt tovornjakarja Tonija v romanu *Lažniva Suzi*, Piksijevih staršev v *Distorziji* in Jancinih staršev v romanu *Pink*, pokrajinski sociolekt Jance v *Pink* in ekscesne sociolekte Suzi, Piksija in vrstnikov.

Ugotavljamo, da kar je v izreki na primer regionalna izreka pokrajinskega obrobnega sociolekta, je v pisavi, ko se pisci zavedajo standardne norme, namerno zaznamovanje ekscesnega sociolekta in da celo v ekscesnem sociolektu kletvice neprijetno izstopajo. Prav leksika pa je polje, kjer je razlika med besedili najočitnejša in opazna že na prvi pogled.

Značilno za vse tri romane je, da bralcu z iluzijo neposrednosti prikazujejo notranji svet literarnih oseb (njihova opažanja, čustva, stanja zavesti). Vsi trije romani ustvarjajo videz neposrednega, spontanega, življenjskega, neizumetničenega.

IV ZAKLJUČEK

Slovenski jezik je v slovenski javnosti obravnavan kot vrednota, ki jo je potrebno spoštovati, jo negovati in varovati. V večstoletnem razvoju si je slovenski jezik izboril **polnopravnost uradnega jezika**. Polemike o jeziku so se odvijale večinoma okoli govorjene slovenščine v sredstvih obveščanja in javnih nastopih, najbolj pa okoli pinega jezika v strokovnih, publicističnih in literarnih besedilih. Danes imamo zvrstno razslojen in **(polno)funkcionalen jezik**, ki je rezultat mnogih jezikovnih, družbenih in političnih procesov. Govorimo o **uradnem, državnem, narodnem, slovenskem** jeziku.

Avtorji literarnih del, kjer je svoboda izražanja morda nekoliko večja, nam s svojimi deli pogosto prikažejo podobo slovenskega jezika danes. Dušan Dim na primer v romanu *Distorzija* namerno in nekoliko provokativno piše ekscesni sociolekt, Janja Vidmar v romanu *Pink* samozavestno uporablja narečje, saj ne smemo pozabiti, da še vedno živi množica slovenskih narečij, ki so bila pogosto opisovana kot neprimerna, neustrezna in »grda«, v zadnjem času pa jih označujemo predvsem kot bogastvo in neprecenljivo lepoto slovenskega jezika (Tivadar 2009). Sodobna literarna dela torej ne prikazujejo le socialne raznolikosti jezika, sociolektov, ampak ohranjajo tudi geografsko raznolikost, dialekte. Oboje beremo v predstavljenih romanih: *Pink* (Vidmar 2010) in *Distorzija* (Dim 2007). V *Lažnivi Suzi* (Muck 1997), ki je po nastanku med prvimi našimi izbranimi mladinskimi deli, avtorica uporablja knjižni pogovorni jezik in mladostniški sleng, ki se kar najbolj približujeta pravilom zbornega jezika.

V slovenskem jezikoslovju že od 60-ih let 20. stoletja velja, da je knjižni jezik **najpopolnejša, najzahtevnejša in najprestižnejša** jezikovna zvrst: »(Naj)višja socialna zvrst kakega jezika, /.../ **knjižni jezik**, je tudi najbolj uzaveščena socialna zvrst« (povz. po Toporišič 1992), ki pozna dve podzvrsti, zborni jezik in knjižno pogovorni jezik. Danes je po vsem slovenskem govornem območju edini enoten in s pravili natančno določen le zborni knjižni jezik, ki se ga učimo tudi v šolah, ga

večinoma pišemo in beremo, govorimo pa navadno le pri javnih in uradnih nastopih. Manj stroga oblika knjižnega jezika, ki se uporablja predvsem v spontanem govoru, v zadnjem času pa večkrat tudi v literarnih delih, je knjižni pogovorni jezik, ki smo ga v dialogih brali v *Lažnivi Suzi* (Muck 1997). Knjiga je ena prvih slovenskih mladinskih del, ki je prikazovala tabu teme tudi v slovenskem, domačem okolju. Vulgarizmi v tem in ostalih izbranih besedilih so količinsko, pa tudi jakostno različno zastopani, najmanj pa jih je prav v romanu *Lažniva Suzi*.

Sedem let kasneje v *Distorziji* Dušan Dim dokaže večplastnost in raznolikost jezikovnega izražanja in »igre jezika«, vendar, kot sam pravi, »nikakor ne na račun zbornega knjižnega izražanja« (Dim 2005: 5).

Uspešnica iz leta 2008, *Pink*, Janje Vidmar, pa nam zgodbo predstavi v mariborskem pokrajinskem govoru, kar je novost in zanimivost literarnega izražanja.

Vulgarizmov, ki so med vsemi neknjižnimi besedami v mladinski literaturi najbolj izpostavljeni, a jih ne moremo pripisati le ekscesnemu sociolektu Piksija in vrstnikov, saj smo jih lahko opazovali tudi v obrobem mestnem sociolektu voznika tovornjaka, Piksijevih staršev in kultiviranem sociolektu prof. Pirnatove, tretjeosebnega pripovedovalca. Prav tako ne moremo pogostosti rabe vulgarnih besed pripisati določenemu sociolektu niti ne določenemu liku, saj le ti odražajo negativna občutja, jezikovna mašila, odgovarjajo na verbalno in drugo nasilje, izražajo zavrnitve in še kaj. Iz tega lahko sklepamo, da so vulgarizmi v mladinski literaturi največkrat slengizmi, mašila in ekspresivni izrazi, ki se s časom, tako kot sleng, spreminjajo in odpadajo.

Z izbiro naslovne teme naloge smo hoteli vzbuditi zanimanje in razpravljanje o spremembah v jeziku slovenske mladinske literature in o odnosu do sodobnega slovenskega jezika. Zastavili smo si vprašanje, koliko in kako je v literaturi zastopano dejansko izražanje [jezik] protagonistov, kakšne zadrege nastajajo ob rabi nestandardnega neknjižnega jezika [sociolekti] in kakšno avtoriteto ima zborni jezik.

Res so pravila jezikovnega obnašanja glede izbire jezika kot tudi glede učinkovitosti določena s *Slovenskim pravopisom* 2001 in SSKJ, vendar ta samoumevnost prinaša tudi mnoge pasti, kajti jezik je močno povezan s funkcionalnostjo, torej z usposobljenostjo jezika za široko javno rabo in z jezikovno zmožnostjo uporabnikov nekega jezika. Jezik mora zadovoljevati posameznikove sporazumevalne, čustvene, socializacijske in estetske potrebe (povz. po Stabej 2007).

V VIRI:

Muck, D. (1997): *Lažniva Suzi*. Ljubljana. Založba Mladinska knjiga.

Dim, D. (2007): *Distorzija*. Posebna izd. Ljubljana. Društvo bralna značka Slovenije ZPMS 2007. (Zbirka Zlata bralka, zlati bralec).

Vidmar, J. (2010): *Pink*. Posebna darilna izd. Ljubljana. Društvo bralna značka Slovenije ZPMS 2010. (Zbirka Zlata bralka, zlati bralec).

LITERATURA:

Blažič, M. M. (2009): Infrastrukture slovenske mladinske književnosti.

Obdobja 28, 83–87. Pridobljeno 19. 10. 2011, <http://www.centerslo.net/files/file/simpozij/simp28/Blazic.pdf>.

Dim, D. (2008): Jezikovno–slogovni korelat najstniškega iskanja svoje poti. *Otrok in knjiga* 71. Mariborska knjižnica.

Dukič, D. (2010). Razvoj koncepta funkcijske zvrstnosti v slovenskem jezikoslovju. *Slavistična revija, letnik 58, številka 3, 311 – 334*. Dostopno 30.6. 2012 na <http://www.dlib.si>

Gjurin, V. (1974): Interesne govornice sleng, žargon, argo. *Slavistična revija: časopis za jezikoslovje in literarne vede* 22/1, 65-81.

Gorjanc, V.V. in Žele, A. (2010): Izzivi sodobnega jezikoslovja. Ljubljana: Knjigarna Filozofske fakultete 119 – 133.

Guzej, J. (1989): Vpliv migracij na jezik in govor posameznika. *Jezik in slovstvo* 35/3, 52 – 57.

Haramija, D. (2009): Sedem pisav. Opusi sedmih sodobnih slovenskih mladinskih pisateljev. Maribor: Mariborska knjižnica, pedagoška fakulteta UM.

Jezik – kaj je? Slovenistika. (2008): Dostopno 12. 7. 2012 na <https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:JMK76hLIE6cJ:slovenistika.files.wordpress.com/2008/05/skj2-zapiski2.doc>

Krajnc Ivič, M. (2011): Pragmatično jezikoslovje in Pragmatika. Maribor, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti. Pridobljeno 30. 10. 2011, [http:// sl.scribd.com/doc/66253432/Ilokucija-seminarska-naloga](http://sl.scribd.com/doc/66253432/Ilokucija-seminarska-naloga)

Križaj Ortar, M., Bešter, M. in Kržišnik, E. (1994):. *Pouk slovenščine malo drugače: Teoretična izhodišča pragmatičnega jezikoslovja* 7 – 21. Ljubljana: Slavistično društvo.

Kržišnik, E. (2008): Slovenski *knjižni jezik*1. Slovenistika. Dostopno 5.11.2011 na slovenistika.files.wordpress.com/2008/.../slovenski-knjizni-jezik-1.1.d.

Lesar, I. (2008). Analiza diskurzov in paradigem pri uresničevanju integracijskih in inkluzivnih teženj v šolskih sistemih. *Sodobna pedagogika* 3/2008: 90 – 109.

Pogorelc, B. (1974): Razvoj funkcionalnih zvrsti slovenskega knjižnega jezika. *Dodatek k Zborniku Seminarja slovenskega knjižnega jezika, literature in kulture*. Ljubljana: Filozofska fakulteta, I-II.

Pogorelec, B: (b.l.):Ob novem učnem načrtu – semantika stavka. Filozofski fakulteta Ljubljana. Dostopno 27. 4. 2012 na www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC-ONHUX0GP

Riffaterre, M. povz. po Juvan, M. (2004): *Literarno besedilo, diskurz in identiteta* Pridobljeno 17.11.2011, **Error! Hyperlink reference not valid..**

Saksida, I. (1994): *Mladinska književnost med literarno vedo in književno didaktiko*. Maribor: Založba Obzorja, str.223.

Skubic, A .E. (2003): *Sociolekti v jezikovni stvarnosti in literarnem delu (primerjava med slovenščino in angleščino)*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani: Filozofska fakulteta.

Skubic, A. (2003a): Jezikovna zvrstnost in sociolekti: Odziv na rešitve v Slovenskem pravopisu 2001. *Slavistična revija* 51/2. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.

Skubic, A. E. (2004). Sociolekti od izraza do pomena. Kultiviranost. Obrobje in eksces. Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem Členitev jezikovne resničnosti. V *Obdobja 22*. Ur. Erika Kržišnik Univerza v Ljubljani. Filozofska fakulteta. Oddelek za slovenistiko. Center za slovenščino kot drugi/tuji jezik. Pridobljeno 16. 9. 2011, <http://www.centerslo.net/files/File/simpozij/sim22/Skubic.pdf>

Skubic, A. E. (2005): *Obrazi jezika*. Ljubljana: Študentska založba.

Skubic, A. E. (2006) : Načini umeščanja sociolektov v diskurz slovenske literature. V 42. seminar slovenskega jezika, literature in kulture /.../ 26.6. – 14. 7. 2006. Dostopno 12.5.2012 na http://www.centerslo.net/files/file/ssjlk/ssjlk_42_zbornik.pdf

Skubic, A. E. (2007): Načini umeščanja sociolektov v diskurz slovenske literature. Dostopno 1.9. 2012:
https://www.google.si/#hl=sl&gs_nf=1&tok=bpCyOd9H2VuIu2j6vZeQ5A&cp=49&gs_id=44&xhr=t&q=refleksijo+dru%C5%BEbe+o+sami+sebi+in+svojih+vrednotah&pf=p&sclient=psy

Skubic, A. E. (2009): Mesto standardnega jezika v jezikovnem repertoarju posameznika. Dostopno 12. 5. 2012 na <https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:7LZ15IzKbuQJ:slovenistika.files.wordpress.com/2009/01/andrej-skubic-mesto-standardnega-jezika-v-jezikovnem-repertoarju-posameznika2.doc>

Slovar slovenskega knjižnega jezika (2000): Slovenska akademija znanosti in umetnosti in ZRC SAZU Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.

Slovenski pravopis 2001: Ljubljana. Slovenska akademija znanosti in umetnosti in ZRC SAZU Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša.

Smolej, M. (2006): Nekaterne skladenjske značilnosti spontano govorjenih besedil govorcev Ljubljane. V Mesto in meščani v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi. Ljubljana. Zbornik predavanj. 42. seminar slovenskega jezika, literature in kulture. Pridobljeno 17. 9. 2012 na: http://www.centerslo.net/files/file/ssjlk/ssjlk_42_zbornik.pdf

Stabej, M. (2007). Jaz v nas. Nekaj tez o jeziku, /.../na Slovenskem. 12. 7. 2012 dostopno na spletni strani: http://www.centerslo.net/files/file/ssjlk/ssjlk_43_zbornik.pdf

Stramljič Breznik, I. (2007): *Slovenska slengovska frazeologija danes*. Slovenski jezik-Slovene Linguistic Studies 6, 183 – 193.

Strsoglavec, Đ (b.l.): Kako se govori v sodobni slovenski družbi. Pridobljeno 28. 6. 2011. https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:uSg6ZeQk2oJ:www.centerslo.net/files/file/simpozij/simp29/00_Uvodne.pdf

Švajncer, M. (2010): O etiki in spolnosti v mladinskih delih Dese Muck. V: *Otrok in knjiga št.77*.

Tivadar, H. (2009): Prihodnost slovenščine- govor in jezik med diktatorji jezika in resničnim življenjem. Dostopno 12. 8. 2012 na http://webcache.googleusercontent.com/search?q=cache:kQrom_T0yqcJ:w

www.inovum.si/clanki/38-splosni-clanki/48-prihodnost-slovenscine+&cd=1&hl=sl&ct=clnk&gl=si

Toporišič, J. (1977). Pojmovanja in poimenovanja za pojave zvrstnosti slovenskega jezika. *Slavistična revija, Letn. 25, št. 4* (okt.–dec.), str. 387–405.

Toporišič, J. (1991). Pojmovanja in poimenovanja za pojave zvrstnosti slovenskega jezika. V: *Družbenost slovenskega jezika: sociolingvistična razpravljajna*. 419 – 435.

Toporišič, J. (1992). *Enciklopedija slovenskega jezika*. (Leksikoni Cankarjeve založbe. Zbirka Sopotnik). Ljubljana: Cankarjeva založba.

Urbančič, B. (1976): *O jezikovni kulturi*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

Urbančič, B. (1976 a). Knjižni jezik skozi prizmo Praške šole. *Slavistična revija, letn. 24, št. 2 in 3* (apr.–sept.), str. 308–313.

Toporišič, J. (2000): *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.

Toporišič, J. (2004): *Slovenska slovnica*. Maribor: Založba Obzorja.

Uvod v pragmatiko. Oddelek za slovenistiko – 1. letnik (2010). Pridobljeno 14.1.2012 na

<https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:f6QeHQ3NhB8J:slovenistika.files.wordpress.com/2010/01>

Valh Lopert, A. (2008): Prezveto besedje v jeziku komercialne radijske postaje. Radio City v Mariboru. Dostopno 12. 9.2012 na

<https://docs.google.com/viewer?a=v&q=cache:HacQa1Nbx4wJ:www.dlib.si/stream/URN:NBN:SI:DOC>

Zorman, M. (2005): *Zvrstnost v retoriki praktičnega sporazumevanja*. Ljubljana: Filozofska fakulteta Ljubljana. Pridobljeno 22.7. 2012, <http://kuscholarworks.ku.edu/dspace/handle/1808/1676>.

Žele, A. (2004): *Vsakdanje vloge ali vplivi krajevnega govora v lokalnih medijih*, Obdobja 22, Ljubljana: center za slovenščino kot drugi tuji jezik pri Oddelku za slovenistiko Filozofske fakultete, 543 – 556 .